

თინათინ ცხვედიანი

დანაშაულის პროვოცირების საკითხი
ადამიანის უფლებათა
ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში

კვლევა განხორციელდა „ფონდი ღია საზოგადოება საქართველოს“
მიერ დაფინანსებული პროექტის - „სისხლის სამართლის
საპროცესო კოდექსში მხარეთა შეჭიბვებითობის უზრუნველყოფისათვის
რეკომენდაციების შემუშავება“ ფარგლებში

თბილისი, 2017

შინაარსი

1. შესავალი	3
2. „დანაშაულის პროვოცირების“ ცნება	6
3. დანაშაულის პროვოცირების საქმეებზე ევროპული სასამართლოს შეფასების სტანდარტი.....	8
3.1. მატერიალური ტესტი	8
(ა) განმცხადებლის მიერ დანაშაულებრივი ქმედების დაწყება ან დანაშაულებრივი წინასწარგანწყობა.....	8
(ბ) დანაშაულებრივი ქმედების შესახებ ინფორმაციის მიმწოდებელი პირის სტატუსი.....	10
(გ) საგამოძიებო ღონისძიებათა მონაწილეები	11
(დ) დანაშაულის ჩადენის ინიციატივა	12
(ე) განმცხადებლის მიმართ ზეწოლის გამოყენება.....	13
(ვ) საგამოძიებო ღონისძიებათა მარეგულირებელი წესები.....	14
3.2. საპროცესო ტესტი.....	16
(ა) ზოგადი მოთხოვნები ეროვნული სამართალწარმოების მიმართ.....	16
(ბ) დანაშაულის პროვოცირების საკითხის ეროვნული განხილვის წესი	17
(გ) მტკიცებულებათა ხელმისაწვდომობის პრობლემა.....	18
(დ) მოწმეები დანაშაულის პროვოცირების საქმეებში.....	21
4. ევროპული სასამართლოს ცალკეული გადაწყვეტილებები	22
4.1. ტეიშეირა დე კასტრო (Teixeira de Castro) პორტუგალიის წინააღმდეგ.....	22
(ა) ფაქტობრივი გარემოებების მოკლე მიმოხილვა	23
(ბ) ევროპული სასამართლოს შეფასება.....	23
4.2. რამანაუსკასი (Ramanaukas) ლიტვის წინააღმდეგ.....	24
(ა) ფაქტობრივი გარემოებების მოკლე მიმოხილვა	24
(ბ) ევროპული სასამართლოს შეფასება.....	25
4.3. ბანიკოვა (Bannikova) რუსეთის წინააღმდეგ.....	27
(ა) ფაქტობრივი გარემოებების მოკლე მიმოხილვა	27
(ბ) ევროპული სასამართლოს შეფასება.....	28
4.4. ვესელოვი (Veselov) და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ.....	29
(ა) ფაქტობრივი გარემოებების მოკლე მიმოხილვა	29
(ბ) ევროპული სასამართლოს შეფასება.....	31
5. დასკვნა.....	34

დანაშაულის პროვოცირების საკითხი ადამიანის უფლებათა

ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში

1. შესავალი

ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციის¹ (შემდგომში - „კონვენცია“) მე-6 მუხლი ითვალისწინებს უფლებას სამართლიან სასამართლო განხილვაზე, რომელთან დაკავშირებითაც ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ (შემდგომში - „ევროპული სასამართლო“, „სტრასბურგი“) განსაკუთრებით მდიდარი პრაქტიკა განავითარა. ნორმა დაცვის მექანიზმის საკმაოდ დეტალურ სტანდარტს განსაზღვრავს² და ადგენს სამოქალაქო სამართალწარმოებაში - მხარეების, ხოლო სისხლის სამართლის პროცესში - ბრალდებულის ფუნდამენტურ უფლებებს. დღეისათვის დამკვიდრებული ინტერპრეტაციით, მე-6 მუხლი მთელ რიგ, ე.წ. „ნაგულისხმევ“ უფლებებს მოიაზრებს,³ როგორცაა უფლება სასამართლოს ხელმისაწვდომობაზე⁴ თუ უფლება სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებაზე.⁵

„სამართლიანობის“ კონვენციისეული კონცეფცია ავტონომიურია ეროვნული კანონმდებლობისაგან - ეროვნული სამართალწარმოების ფარგლებში დაშვებული საპროცესო დარღვევა იმთავითვე არ განაპირობებს სასამართლო განხილვის არასამართლიანობას და, პირიქით, ეროვნული კანონმდებლობის მოთხოვნათა დაცვით განხორციელებული განხილვა არ ნიშნავს აუცილებლად მის მე-6 მუხლთან შესაბამისობას.⁶ ევროპული სასამართლო „სამართლიანად“ მიიჩნევს მხოლოდ ისეთ სამართალწარმოებას, სადაც უზრუნველყოფილია შეჯიბრებითობა, მხარეთა თანასწორობა, დაცვის მხარის მონაწილეობა და საქვეყნოობა. სტრასბურგისათვის მნიშვნელოვანია, განსაზღვროს, მიეცა თუ არა განმცხადებელს ეროვნულ დონეზე სათანადო შესაძლებლობა, დაესაბუთებინა თავისი პოზიცია და გაექარწყლებინა მეორე მხარის მიერ წარდგენილი მტკიცებულებები.

ამ კონტექსტში, ევროპული სასამართლოსათვის საინტერესოა არა კონკრეტული მტკიცებულების დასაშვებობის საკითხი, არამედ სამართალწარმოების სამართლიანობა მთლიანობაში.⁷ შესაბამისად, იგი, როგორც წესი, უარს აცხადებს

¹ ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია, მე-11 და მე-14 ოქმების დამატებებით, 1950 წლის 4 ნოემბერი. საქართველოში ძალაშია 1999 წლის 20 მაისიდან.

² Mahoney P., *Right to a Fair Trial in Criminal Matters under Article 6 ECHR* (Registrar of the European Court of Human Rights, 2004), ხელმისაწვდომია: www.jsijournal.ie, გვ. 107.

³ Vitkauskas D., Dikov G., *Protecting the Right to a Fair Trial under the European Convention on Human Rights* (Council of Europe, 2012), ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/>, გვ. 7.

⁴ *გოლდერი (Golder) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ*, განაცხადი №4451/70, 21.02.1975, §§26-40. ნაშრომში, პირველი ციტირებისას, საქმის სახელწოდება წარმოდგენილია სრულად, ხოლო შემდგომ - მითითებულია მხოლოდ განმცხადებლის სახელი.

⁵ *ჰორნსბი (Hornsby) საბერძნეთის წინააღმდეგ*, განაცხადი №18357/91, 19.03.1997, §§40-45.

⁶ *ხანი (Khan) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ*, განაცხადი №35394/97, 12.05.2000, §§34-40.

⁷ *რამანაუსკასი (Ramanauskas) ლიტვის წინააღმდეგ (დიდი პალატა)*, განაცხადი №74420/01, 05.02.2008, §52.

თუნდაც ეროვნული კანონმდებლობის დარღვევით მოპოვებული მტკიცებულებების დასაშვებობის გადახედვაზე.⁸ უფრო მეტიც, არაკანონიერად მოპოვებულ მტკიცებულებაზე განაჩენის ნაწილობრივ დაყრდნობის ფაქტიც კი მისთვის *a priori* არ დაადასტურებს სამართლიანი განხილვის პრინციპის დარღვევას.⁹

აღნიშნული ინტერპრეტაცია გამომდინარეობს ე.წ. „მეოთხე ინსტანციის“ დოქტრინიდან, რომლის მიხედვითაც, სტრასბურგი არ წარმოადგენს ეროვნული სასამართლოების ზემდგომ ინსტანციას, რომელიც უფლებამოსილი იქნებოდა, დაედგინა ფაქტები, განესაზღვრა მტკიცებულებათა დასაშვებობა ან გაეუქმებინა თუ გადაესინჯა მათ მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები.¹⁰ მე-6 მუხლი განამტკიცებს ეროვნულ დონეზე დადგენილი ფაქტების სისწორის საკმაოდ ძლიერ პრეზუმფციას, რომელიც მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევაში ექვემდებარება გადახედვას - როდესაც სამართალწარმოება ეწინააღმდეგება მე-6 მუხლის არსს.¹¹

ამგვარ გამონაკლისს განეკუთვნება ე.წ. დანაშაულის პროვოცირების (*“Entrapment”*) საქმეები, სადაც სტრასბურგი ერთმნიშვნელოვნად მიუთითებს, რომ კონკრეტული მეთოდით - კერძოდ, დანაშაულის პროვოცირებით - მოპოვებული მტკიცებულების გამოყენება ეროვნულ სამართალწარმოებაში დაარღვევს მე-6 მუხლს.¹² ევროპული სასამართლოს განმარტებით, ორგანიზებული დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის საჯარო ინტერესიც კი ვერ გაამართლებს ასეთ მტკიცებულებებზე განაჩენის დაფუძნებას.¹³ ამდენად, დანაშაულის პროვოცირებისაგან დაცვის უფლება, რომელიც მე-6 მუხლში ნაგულისხმევ უფლებად მოიაზრება, აბსოლუტური ხასიათისაა.¹⁴

⁸ *ბაიკოვი (Bykov) რუსეთის წინააღმდეგ (დიდი პალატა)*, განაცხადი №4378/02, 10.03.2009, §89; *ალანი (Allan) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ*, განაცხადი №48539/99, 05/11/2002, §42.

⁹ *Right to a Fair Trial Under the European Convention on Human Rights (Article 6)* (Interights Manual for Lawyers, 2007), ხელმისაწვდომია: www.interights.org, გვ. 45; *შენკი (Schenk) შვეიცარიის წინააღმდეგ*, განაცხადი №10862/84, 12.07.1988.

¹⁰ საგულისხმოა, რომ „მეოთხე ინსტანციის“ დოქტრინა პირველად სწორედ მე-6 მუხლის პირველ ნაწილთან დაკავშირებით ჩამოყალიბდა. მასზე დაყრდნობით, ნორმით გარანტირებული „სამართლიანობა“ გულისხმობს არა „მატერიალურ“, არამედ „საპროცესო“ სამართლიანობას, რაც, თავის მხრივ, ნიშნავს საქმის განხილვას შეჯიბრებითობისა და თანასწორობის პრინციპების დაცვით (იხ. *გარსია რუიზი (Garcia Ruiz) ესპანეთის წინააღმდეგ (დიდი პალატა)*, განაცხადი №30544/96, §§28-29; ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, *Interlaken Follow-up*, 08/07/2010, ხელმისაწვდომია: www.echr.coe.int, გვ. 9-10).

¹¹ Vitkauskas D., Dikov G., გვ. 9, 45; *რამანაუსკასი*, §§48-74.

¹² *ხუდობინი (Khudobin) რუსეთის წინააღმდეგ*, განაცხადი №59696/00, 26.10.2006, §§133. შეად. *შენკი, ხანი; ბაიკოვი*, §§88-105.

¹³ *ტეიშეირა დე კასტრო (Teixeira De Castro) პორტუგალიის წინააღმდეგ*, განაცხადი №44/1997/828/1034, 09.06.1998, §35-36; *ხუდობინი*, §135; *ვანანნი (Vanyan) რუსეთის წინააღმდეგ*, განაცხადი №53203/99, 15.12.2005, §§46-47, §49; *რამანაუსკასი*, §§49-54.

¹⁴ Vitkauskas D., Dikov G., გვ. 45-46. სისხლისსამართლებრივ კონტექსტში, „ნაგულისხმევ“ მოთხოვნებს ასევე განეკუთვნება დუმილის უფლება და ისეთ ქვეყანაში გამეფების ან ექსტრადირების აკრძალვა, სადაც შესაძლოა პირის მიმართ აშკარად დაირღვეს უფლება სამართლიან სასამართლოზე (იქვე. იხ. ასევე, *საუნდერსი (Saunders) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ*, განაცხადი №19187/91, 17.12.1996; *მამატკულოვი და ასკაროვი (Mamatkulov and Askarov) თურქეთის წინააღმდეგ*, განაცხადები №46827/99 და 46951/99, 04.02.2005).

ზოგადად, ევროპულმა სასამართლომ არაერთ საქმეზე აღიარა სპეციალური საგამომიებო მეთოდების¹⁵ საჭიროება, განსაკუთრებით ნარკოტიკულ დანაშაულსა და კორუფციასთან ბრძოლის ფარგლებში.¹⁶ ამგვარი ღონისძიებების, მათ შორის, ფარული აგენტებისა თუ საკონტროლო შესყიდვების, გამოყენება *per se* არ არღვევს უფლებას სამართლიან სასამართლოზე.¹⁷ გარკვეული წინაპირობებით, სახელმწიფო ორგანოებს შეუძლიათ მიმართონ განსაკუთრებულ საგამომიებო მოქმედებებს ისე, რომ აღნიშნული არ გულისხმობდეს ან იწვევდეს დანაშაულის წაქეზებასა თუ პროვოცირებას.¹⁸

დანაშაულის პროვოცირების საკითხზე სტრასბურგმა პირველად იმსჯელა საქმეზე *ტეიშეირა დე კასტრო (Teixeira De Castro) პორტუგალიის წინააღმდეგ*,¹⁹ სადაც განმარტა, რომ პროვოცირების შედეგად მოპოვებული მტკიცებულებების გამოყენება ბრალდებულს იმთავითვე და საბოლოოდ წაართმევს მე-6 მუხლით გარანტირებულ უფლებებს.²⁰ *რამანაუსკასის (Ramanauskas)*²¹ საქმის შემდგომ კი, დანაშაულის პროვოცირებით მიღებული მტკიცებულებებისაგან თავისუფალი სამართალწარმოება „სამართლიან სასამართლოში“ ნაგულისხმევ მოთხოვნად განიხილება.²²

დღეისათვის, ერთმნიშვნელოვნად დადგენილია, რომ დანაშაულის პროვოცირების შედეგად მოპოვებული ყველა მტკიცებულება უნდა გამოირიცხოს საქმიდან ან დადგეს სხვა ანალოგიური შედეგი.²³ ამგვარი პოზიცია განპირობებულია დემოკრატიულ საზოგადოებაში მართლმსაჯულების ჯეროვნად განხორციელების

¹⁵ ევროპული სასამართლო ტერმინს „სპეციალური საგამომიებო მეთოდები“ ფართო გაგებით იყენებს და მასში მოიაზრებს მთელ რიგ ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებებს, როგორცაა საკონტროლო შესყიდვა, მიყურადება თუ აუდიო-ვიდეო ჩაწერა (*ლაგუტინი (Lagutin) და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ*, განაცხადები №6228/09, 19123/09, 19678/07, 52340/08 და 7451/09, მოსამართლეების თანმხვედრი მოსაზრება, §1). ამგვარი ინტერპრეტაცია შეესაბამება ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციით წარმოდგენილ „სპეციალური საგამომიებო მეთოდების“ კონცეფციას (Rec(2005)10). მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობს ზოგადი სამართლებრივი დეფინიცია, სპეციალური საგამომიებო მეთოდები თავისი ბუნებით მოტყუებითია, რადგან მიზნად ისახავს მტკიცებულების მოპოვებას სუბიექტისაგან ისე, რომ მისთვის აღნიშნულის შესახებ ცნობილი არ არის. ამდენად, მხოლოდ ფარულობა ან საიდუმლოება არ არის საკმარისი იმისათვის რომ კონკრეტული ღონისძიება მიჩნეულ იქნეს „სპეციალურ საგამომიებო“ მეთოდად - ამ უკანასკნელისთვის აუცილებელია სახეზე იყოს მოტყუების, შენიღბვის დამატებითი ელემენტი (იქვე).

¹⁶ *ტეიშეირა*, §35-36; *ვესელოვი (Veselov) და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ*, განაცხადები №23200/10, 24009/07 და 556/10, 02.10.2012, §89; იხ. ასევე *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to a Fair Trial (Criminal Limb)* (Council of Europe/European Court of Human Rights, 2014), ხელმისაწვდომია: www.echr.coe.int, გვ. 27.

¹⁷ *რამანაუსკასი*, §51; *ლიუდი (Lüdi) შვეიცარიის წინააღმდეგ*, განაცხადი №12433/86, 15.06.1992.

¹⁸ *ტეიშეირა*, §36; *ხუდობინი*, §128.

¹⁹ იხ. სქ. 13, §39.

²⁰ *რამანაუსკასი*, §54; *ხუდობინი*, §§133-135. შეად. მტკიცებულებათა დასაშვებობასთან დაკავშირებით სასამართლოს მსჯელობა საქმეებზე: *შენკი*; *ხანი* და *ბაიკოვი*, §§88-105; *Vitkauskas D., Dikov G.*, გვ. 58.

²¹ იხ. სქ. 7.

²² *Vitkauskas D., Dikov G.*, გვ. 45.

²³ *ხუდობინი*, §§133-135.

გადამწყვეტი მნიშვნელობით, რაც, სტრასბურგის განმარტებით, არ იძლევა რაიმე მიზნით სამართლიან სასამართლოზე უარის თქმის შესაძლებლობას.²⁴

წინამდებარე კვლევა მიზნად ისახავს შეისწავლოს ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა დანაშაულის პროვოცირებასთან დაკავშირებით. დოკუმენტის სტრუქტურა აგებულია სტრასბურგის იურისპრუდენციაში განვითარებული შეფასების ტესტის საფუძველზე. შესაბამისად, ნაშრომის მეორე თავი ეთმობა დანაშაულის პროვოცირების დეფინიციის, მესამე - ტესტის განხილვას, ხოლო მეხუთე თავში წარმოდგენილია რამდენიმე მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილების ფაქტობრივი გარემოებები და სამართლებრივი შეფასებები. დასკვნის სახით, შეჯამებულია კვლევის შედეგები.

2. „დანაშაულის პროვოცირების“ ცნება

ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებში, ტერმინები „დანაშაულის პროვოცირება“ (*“Entrapment”*)²⁵ და „პოლიციის მიერ წაქეზება“ (*“Police Incitement”*) ურთიერთმონაცვლეობითა და ერთი და იმავე მნიშვნელობით გამოიყენება.²⁶ ცნების დეტალური დეფინიცია ასახულია *რამანაუსკასის* საქმეზე, რომლის მიხედვითაც, დანაშაულის პროვოცირებას ადგილი აქვს მაშინ, როდესაც საგამოძიებო მოქმედებებში მონაწილე სახელმწიფოს წარმომადგენლები ან მათი მითითებებით მოქმედი კერძო პირები „არ იზღუდებიან დანაშაულებრივი ქმედების გამოძიების არსებითად პასიური მეთოდით, არამედ ისეთ გავლენას ახდენენ სუბიექტზე, რომ აქეზებენ ჩადენას დანაშაულისა, რაც სხვაგვარად არ იქნებოდა ჩადენილი.“²⁷ გარდა ამისა, ამგვარი ქმედება მხოლოდ იმ შემთხვევაში მიიჩნევა დანაშაულის პროვოცირებად, როდესაც იგი მიზნად ისახავს დანაშაულის დამადასტურებელი მტკიცებულებების მოპოვებასა და სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყებას.²⁸

როგორც აღინიშნა, ზოგადად, ევროპული სასამართლო არ აფასებს ეროვნული სამართალწარმოების ფარგლებში კონკრეტული მტკიცებულების დასაშვებობას.²⁹

²⁴ *რამანაუსკასი*, §53; *ტეიშეირა*, §36; *დელკური (Delcourt) ბელგიის წინააღმდეგ*, განაცხადი №2689/65, 17.01.1970, §25.

²⁵ *ხუდობინი*, §§128-137.

²⁶ *რამანაუსკასი*; Vitkauskas D., Dikov G., გვ. 46. ცალკეულ საქმეებზე, ანალოგიური შინაარსით, ასევე გამოყენებულია ტერმინი *“instigation”* (მაგ., *ევროფინაკომი (Eurofinacom) საფრანგეთის წინააღმდეგ (განჩინება)*, განაცხადი №58753/00, 07.09.2004). ფარულ აგენტთან მიმართებით, სასამართლოს მიერ ასევე აღნიშნულია ტერმინი *“Agent Provocateurs”* („აგენტი პროვოკატორი“) (იხ. მაგ., *სეკეირა (Sequeira) პორტუგალიის წინააღმდეგ*, განაცხადი №73557/01, 06.05.2003).

²⁷ *რამანაუსკასი*, §55.

²⁸ იქვე.

²⁹ იხ. *inter alia*, *მორარი (Morari) მოლდოვის რესპუბლიკის წინააღმდეგ*, განაცხადი №65311/09, 08/03/2016, §30; *ვან მეხელენი (Van Mechelen) და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ*, განაცხადები №21363/93, 21364/93, 21427/93 და 22056/93, 23.04.1997, §50; *რამანაუსკასი*, §52.

მიუხედავად ამისა, როდესაც განმცხადებელი მიუთითებს დანაშაულის პროვოცირებიდან გამომდინარე მე-6 მუხლის დარღვევაზე, სტრასბურგი ამოწმებს დანაშაულის პროვოცირების ფაქტის არსებობასა და ეროვნული სასამართლოების მიერ განხილვის წესს.³⁰ ამგვარ ყოვლისმომცველ კვლევას სტრასბურგი არ მიიჩნევს „მეოთხე ინსტანციის“ სამართალწარმოებად.³¹

საგულისხმოა, რომ ევროპული სასამართლო მხოლოდ იმ შემთხვევაში მსჯელობს დანაშაულის პროვოცირებაზე, როდესაც განმცხადებელს აღნიშნული საკითხი მკაფიოდ და ვადის დაცვით აქვს დაყენებული ეროვნული წარმოების ფარგლებში.³² ბრალდებულის მიერ მინიშნება პროვოცირებაზე, როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებაზე, არ არის საკმარისი ამ მიზნებისათვის.³³

იმისათვის, რომ განსაზღვროს, დაცული იყო თუ არა სპეციალური საგამომიებო მეთოდების გამოყენებისას კონვენციის მოთხოვნები, ევროპული სასამართლო მიმართავს ორეტაპიან ტესტს, რომელიც პირველად *ბანიკოვას*³⁴ საქმეზე ჩამოყალიბდა. ამ მიმართულებით, სტრასბურგი, უპირველეს ყოვლისა, იკვლევს დანაშაულის პროვოცირების ფაქტის არსებობას („მატერიალური ტესტი“), რომლის ფარგლებშიც ფასდება, რამდენად მოქმედებდნენ სახელმწიფოს წარმომადგენლები „არსებითად პასიურად.“ შემდგომ კი, ევროპული სასამართლო ამოწმებს, ჰქონდა თუ არა განმცხადებელს ეროვნული სასამართლოს წინაშე პროვოცირების საკითხის დაყენების ეფექტიანი შესაძლებლობა („საპროცესო ტესტი“).³⁵

თუ სტრასბურგი მიიჩნევს, რომ ადგილი ჰქონდა დანაშაულის პროვოცირებას, ხოლო ამ გზით მოპოვებული მტკიცებულება გამოყენებული იქნა ეროვნულ სამართალწარმოებაში, იგი მე-6 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევას დაადგენს.³⁶ ევროპული სასამართლოს განმარტებით, აღნიშნული არ გულისხმობს დანაშაულის პროვოცირების შედეგად დამდგარი გამამტყუნებელი განაჩენის არაკანონიერებას ან განმცხადებლის უდანაშაულობას.³⁷ სტრასბურგი საქმის განახლებასა თუ გადასინჯვას მე-6 მუხლის დარღვევის აღმოსაფხვრელ „ყველაზე ადეკვატურ“

³⁰ *ედვარდსი და ლუისი (Edwards and Lewis) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ*, განაცხადები №39647/98 და 40461/98, 22.07.2003, §§46-48 (აღნიშნულ საქმეზე დიდმა პალატამ გადაწყვეტილება გამოიტანა 2004 წლის 27 ოქტომბერს და სრულად გაიზიარა პალატის მსჯელობა); *მილინიენე (Miliniene) ლიტვის წინააღმდეგ*, განაცხადი №74355/01, 24.06.2008, §35.

³¹ იხ. *მილინიენე*, §35.

³² იხ. მაგ., *ტრიფონცოვი (Trifontsov) რუსეთის წინააღმდეგ (განჩინება)*, 12025/02, 09.10.2012, §34; ასევე, *ჰოლი (Hall) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ*, განაცხადი №65327/01, 19.02.2002; *იოვანოვი (Jovanov) მაკედონიის ყოფილი იუგოსლავური სახელმწიფოს წინააღმდეგ*, განაცხადი №36117/04, 09.03.2010; *ლელიუკინი (Lelyukin) რუსეთის წინააღმდეგ (განჩინება)*, განაცხადი №70841/10, 25.08.2015; *ვალკადოვი (Valkadov) რუსეთის წინააღმდეგ (განჩინება)*, განაცხადი №25730/06, 06.05.2014, §5; *ბაგარიანი (Bagaryan) და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (განჩინება)*, განაცხადი №3343/06, 12.11.2013; *ლიუბჩენკო (Lyubchenko) უკრაინის წინააღმდეგ (განჩინება)*, განაცხადი №34640/05, 31.05.2016, §33.

³³ იხ. მაგ., *ვაისერი (Vayser) ესტონეთის წინააღმდეგ*, განაცხადი №01/05/7157, 05.01.2010; *ტრიფონცოვი*, §34.

³⁴ *ბანიკოვა (Bannikova) რუსეთის წინააღმდეგ*, განაცხადი №18757/06, 04.11.2010.

³⁵ იქვე, §37, §51, §§66-79; Vitkauskas D., Dikov G., გვ. 59.

³⁶ *რამანაუსკასი*, §73.

³⁷ იხ. მაგ., *ვესელოვი*, §136; *ხანი*, §34.

მექანიზმად განიხილავს.³⁸ ამ მიზნით, სასჯელის შემსუბუქება არ ჩაითვლება სამართლებრივი დაცვის ქმედით საშუალებად.³⁹

დანაშაულის პროვოცირებით მოპოვებული მტკიცებულების ეროვნულ სამართალწარმოებაში გამოყენებას ევროპული სასამართლო „სამართლიანობის“ ერთ-ერთ ისეთ უხემ დარღვევად მიიჩნევს, რომ სახელმწიფოს, კონვენციის 41-ე მუხლის საფუძველზე, არა მხოლოდ ქონებრივი, არამედ არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებასაც აკისრებს.⁴⁰

3. დანაშაულის პროვოცირების საქმეებზე ევროპული სასამართლოს შეფასების სტანდარტი

3.1. მატერიალური ტესტი

მატერიალური ტესტის ფარგლებში, ევროპული სასამართლო აფასებს, მოქმედებდნენ თუ არა გამოძიებისას სახელმწიფოს წარმომადგენლები „არსებითად პასიურად“, ჩაიდენდა თუ არა განმცხადებელი დანაშაულს მათი ჩარევის გარეშე და, შესაბამისად, ჰქონდა თუ არა ადგილი დანაშაულის პროვოცირებას.⁴¹ ამისათვის, იგი ამოწმებს სპეციალური საგამომიებო მოქმედებების საფუძველზე და განხორციელების პროცესს, რაც მთელი რიგი გარემოებების სრულყოფილ კვლევას გულისხმობს.

(ა) განმცხადებლის მიერ დანაშაულებრივი ქმედების დაწყება ან დანაშაულებრივი წინასწარგანწყობა

დანაშაულის პროვოცირების საქმეებზე მსჯელობისას, ევროპული სასამართლო, უპირველეს ყოვლისა, ინტერესდება, ფარული საგამომიებო მოქმედებების განხორციელებამდე, ჰქონდათ თუ არა სახელმწიფო ორგანოებს განმცხადებლის მიმართ ეჭვის სათანადო საფუძველები. ასეთად კი განიხილება განმცხადებლის დანაშაულებრივი წინასწარგანწყობის⁴² ან მის მიერ დანაშაულებრივი ქმედების დაწყების დამადასტურებელი, შემოწმებული და დოკუმენტირებული,

³⁸ *მალინინასი (Malininas) ლიტვის წინააღმდეგ*, განაცხადი №10071/04, 01.07.2008, §43; *ვესელოვი*, §134.

³⁹ *ფურხტი (Furcht) გერმანიის წინააღმდეგ*, განაცხადი №54648/09, 23.10.2014, §§65-71.

⁴⁰ *რამნაუსკასი*, §§87-88; *ტიეშერა*, §49; *ხუდობინი*, §§143-144. შუად. *ედვარდსი და ლუისი*, §63; *ალი (Ali) რუმინეთის წინააღმდეგ*, განაცხადი №20307/02, 09.11.2010, §113; *პარენიუჩი (Parieniuc) მოლდოვის რესპუბლიკის წინააღმდეგ*, განაცხადი №17953/08, 01/07/2014, §46; *ტარანეკსი (Taraneks) ლატვიის წინააღმდეგ*, განაცხადი №3082/16, 02.12.2014, §125; *მორარი*, §43.

⁴¹ იხ. მაგ., *მორარი*, §37.

⁴² *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights*, გვ. 28; *ბანიკოვა*, §38; *ტიეშერა*, §§37-38; *ედვარდსი და ლუისი*, §§46-48; *ბულფინსკი (Bulfinsky) რუმინეთის წინააღმდეგ*, განაცხადი №28823/04, 01.06.2010, §41; *კუზმიცკაია (Kuzmickaja) ლიტვის წინააღმდეგ (განჩინება)*, განაცხადი №27968/03, 10.06.2008; *ლიუბჩენკო*, §34; ვ. (V.) *ვინეთის წინააღმდეგ*, განაცხადი №40412/98, §70.

მტკიცებულებები.⁴³ ზოგადი ინფორმაცია დანაშაულში პირის სავარაუდო მონაწილეობის შესახებ არ არის საკმარისი ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩასატარებლად.⁴⁴

ამასთან, მნიშვნელოვანია, რომ ეჭვის სათანადო საფუძვლები სახეზე იყოს სახელმწიფოს წარმომადგენლის განმცხადებელთან პირველი კონტაქტის მომენტისათვის⁴⁵ და ექვემდებარებოდეს დემონსტრირებას გამოძიების ყველა ეტაპზე.⁴⁶ მიუხედავად ამისა, რამდენიმე საქმეზე, ევროპულმა სასამართლომ არ გამოიცილა შესაძლებლობა იმისა, რომ განმცხადებლის წინასწარგანწყობა დაადასტუროს მისმა ქმედებებმა უშუალოდ საგამოძიებო ოპერაციის მსვლელობისას.⁴⁷

წინასწარგანწყობის კვლევის მიმართულებით, სასამართლოსათვის, როგორც წესი, ყურადსაღებია განმცხადებლის ნასამართლობის ან, ნარკოტიკული დანაშაულის შემთხვევაში, ნარკოტიკების მოხმარების ფაქტი,⁴⁸ თუმცა მხოლოდ აღნიშნული ვერ გახდება დანაშაულებრივი განზრახვის ინდიკატორი.⁴⁹ მაგალითად, საქმეზე *კონსტანტინი და სტოიანი (Constantin and Stoian) რუმინეთის წინააღმდეგ*,⁵⁰ სტრასბურგმა არ მიიჩნია განმცხადებლის მიერ ნარკოტიკული ნივთიერებების მოხმარების ფაქტი მისი წინასწარგანწყობის დამადასტურებელ გარემოებად.⁵¹

ამის საწინააღმდეგოდ, ევროპული სასამართლოსათვის, წინასწარგანწყობა საკმარისად დემონსტრირებული იყო საქმეზე *შენონი (Shannon) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ*.⁵² აქ სასამართლომ განმცხადებლის მიერ ნარკოტიკული ნივთიერებების ფასების ცოდნა, მოკლე პერიოდში მათი მოპოვება და, უარის თქმის არაერთი შესაძლებლობის მიუხედავად, არაკანონიერი გარიგების დადება, ერთობლიობაში დანაშაულებრივი განზრახვის მაჩვენებლად მიიჩნია.⁵³ ანალოგიურად, საქმეზე *თორანი და შიმიკი (Toran and Schymik) რუმინეთის*

⁴³ იხ. მაგ., *ტრიფონცოვი*, §30, §33; *ფურხტი*, §55; *მორარი*, §37; *სეკეირა*; *ევროფინაკომი*.

⁴⁴ *ვანიანი*, §49.

⁴⁵ *ფურხტი*, §56; *ვესელოვი*, §91; *სეპილი (Sepil) თურქეთის წინააღმდეგ*, განაცხადი №017711/07, 12.11.2013, §34.

⁴⁶ *ვანიანი*, §49; *ხუდობინი*, §134; *რამანუსკასი*, §§63-64; *მალინინასი*, §36; *სეკეირა*; *ევროფინაკომი*.

⁴⁷ იხ. მაგ., *თორანი და შიმიკი (Toran and Schymik) რუმინეთის წინააღმდეგ*, განაცხადი №43873/10, 14.04.2015, §58; *შენონი (Shannon) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (განჩინება)*, განაცხადი №67537/01, 06.04.2004.

⁴⁸ იხ. მაგ., *ტიეშერა*, §§37-38; *ხუდობინი*, §134; *კიპრიან ვლადუ და იოან ფლორინ პოპი (Ciprian Vladut and Ioan Florin Pop) რუმინეთის წინააღმდეგ*, განაცხადები №43490/07 და 44304/07, 16.07.2015, §85; *თორანი და შიმიკი*, §58.

⁴⁹ *კონსტანტინი და სტოიანი (Constantin and Stoian) რუმინეთის წინააღმდეგ*, განაცხადები №23782/06 და 46629/06, 29.09.2009, §55; *ლალასი (Lalas) ლიტვის წინააღმდეგ*, განაცხადი №13109/04, 01.03.2011, §46; *ბალტინსი (Baltins) ლატვიის წინააღმდეგ*, განაცხადი №25282/07, 08.01.2013, §58.

⁵⁰ იხ. სქ. 49.

⁵¹ იქვე. იხ. ასევე, *კიპრიან ვლადუ*, §85; *სეპილი*, §34; *ბალტინსი*, §58. შეად. *შოლერი (Scholer) გერმანიის წინააღმდეგ*, განაცხადი №14212/10, 18.12.2014, §85.

⁵² იხ. სქ. 47.

⁵³ იქვე. *ლაგუტინი*, §92. იხ. ასევე, *დავითიძე (Davitidze) რუსეთის წინააღმდეგ*, განაცხადი №8810/05, 30.05.2013, §149; *შოლერი*, §§88-89; *კალაბრო (Calabro) იტალიისა და გერმანიის წინააღმდეგ (განჩინება)*, განაცხადი №59895/00, 21.03.2002.

წინააღმდეგ,⁵⁴ განმცხადებლების მიერ ფარული აგენტის დაკავშირების შემდეგ მოკლე დროში დიდი ოდენობით ნარკოტიკული საშუალებების რამდენიმე საზღვარზე გადატანა, ევროპულმა სასამართლომ წინასწარგანწყობის დამადასტურებლად განიხილა.⁵⁵

(ბ) დანაშაულებრივი ქმედების შესახებ ინფორმაციის მიმწოდებელი პირის სტატუსი დანაშაულის პროვოცირების საქმეებში, ევროპული სასამართლო სრულყოფილად ამოწმებს სპეციალური საგამოძიებო ღონისძიებების დაწყების ფაქტობრივ წინაპირობებსა და საფუძვლებს. ამ მიმართულებით, იგი ასევე იკვლევს, გამოძიება დაიწყო ანონიმური წყაროს, კერძო პირისა თუ სახელმწიფო ორგანოების საიდუმლო თანამშრომლის (ე.წ. „ინფორმატორის“) მიერ მიწოდებული ინფორმაციის საფუძველზე.⁵⁶ როგორც წესი, ამ უკანასკნელ შემთხვევას სტრასბურგი უკავშირებს დანაშაულის პროვოცირების განსაკუთრებულ რისკს და, შესაბამისად, მის მიმართ შეფასების კიდევ უფრო მაღალ სტანდარტს ავრცელებს.

დადგენილი პრაქტიკით, ევროპული სასამართლო მოითხოვს, გამოძიების კონტექსტში, ინფორმატორის როლი იყოს „მკაცრად პასიური,“ რაც, თავის მხრივ, რთული მისაღწევია, როდესაც იგი საკონტროლო შესყიდვაში მონაწილეობს.⁵⁷ სტრასბურგის განმარტებით, ამგვარი საგამოძიებო ღონისძიება, სადაც ჩართულია ინფორმატორი, საჭიროებს მყარ დასაბუთებას, სათანადო ავტორიზებასა და იმგვარ დოკუმენტირებას, რომ შესაძლებელი იყოს მონაწილეთა ქმედებების შესწავლა.⁵⁸

აღნიშნული მოთხოვნები რელევანტურია მაშინაც, როდესაც საგამოძიებო ღონისძიებათა დაწყების საფუძველი არა სახელმწიფოს წარმომადგენლის ან ინფორმატორის, არამედ კერძო პირის მიმართვაა.⁵⁹ ამ დროს, მნიშვნელოვანია, გამოირიცხოს ყველა შესაძლო პირადი მოტივი და მხედველობაში იქნეს მიღებული გამოძიების დაწყებამდე ინფორმაციის მიმწოდებლის ურთიერთობა განმცხადებელთან.⁶⁰

ანონიმური წყაროს შემთხვევაში, ევროპული სასამართლო მოითხოვს, სათანადოდ გადამოწმდეს მიღებული ინფორმაცია და ჩატარდეს წინასწარი მოკვლევის ღონისძიებები, რომლებიც, თავის მხრივ, სრულყოფილად უნდა იყოს

⁵⁴ იხ. სქ. 47.

⁵⁵ იქვე, §58.

⁵⁶ მილინიენე, §§37-38; მალინინასი, §37; გორგიევსკი (*Gorgievski*) მკედონიის ყოფილი იუგოსლავური რესპუბლიკის წინააღმდეგ, განაცხადი №18002/02, 16/07/2009, §52-53.

⁵⁷ ვესელოვი, §102; ხუდობინი, §134.

⁵⁸ ვესელოვი, §102. იხ. ასევე, ვანიანის საქმე, სადაც, კერძო პირის ჩართვამდე, არ არსებობდა მტკიცებულება, რომელიც პოლიციას განმცხადებლის მიერ დანაშაულის ჩადენის საფუძვლიან ეჭვს გაუჩენდა (იხ. სქ. 13, §49).

⁵⁹ შენონი; ბანიკოვა, §44.

⁶⁰ იხ. ხუდობინი, §134; მილინიენე, §39; შენონი.

დოკუმენტირებული. აღნიშნული კიდეც უფრო აქტუალურია მაშინ, როდესაც პირის დანაშაულებრივ საქმიანობასთან დაკავშირებით სახელმწიფო ორგანოები მანამდე არ იყვნენ ინფორმირებულნი. მაგალითად, *ნოსკოსა და ნეფედოვის* საქმეზე, პოლიციამ სიმულაციური მოდელი განხორციელა ანონიმური წყაროსაგან ინფორმაციის მიღებისთანავე, ყოველგვარი შემოწმებისა და დამატებითი მოკვლევის გარეშე, რაც სტრასბურგისათვის მიუღებელი აღმოჩნდა.⁶¹

(გ) საგამოძიებო ღონისძიებათა მონაწილეები

ევროპული სასამართლოს მიერ დადგენილი სტანდარტით, საგამოძიებო ღონისძიებათა მსვლელობისას, სახელმწიფოს წარმომადგენლები უნდა მოქმედებდნენ არსებითად პასიურად და არ ახდენდნენ სუბიექტურ მპროვოცირებელ თუ წამაქეზებელ გავლენას. მე-6 მუხლის მიზნებისათვის, სტრასბურგი მნიშვნელობას არ ანიჭებს, სადავო ქმედება ჩაიდინა სახელმწიფოს წარმომადგენელმა თუ მისი მითითებების ან ზედამხედველობის ქვეშ მოქმედმა კერძო პირმა. მაგალითად, *ვანიანის* საქმეზე, კერძო პირის მონაწილეობით განხორციელებული საკონტროლო შესყიდვა, რომელიც იგეგმებოდა და კონტროლდებოდა პოლიციის მიერ, მიჩნეულ იქნა დანაშაულის პროვოცირებად.⁶²

ამ მხრივ, ასევე საინტერესოა *შენონის* საქმე, სადაც ჟურნალისტის მიერ პოლიციისათვის მიწოდებული მტკიცებულებების საფუძველზე, განმცხადებლის მიმართ დადგა გამამტყუნებელი განაჩენი.⁶³ სტრასბურგის შეფასებით, აქ სახელმწიფოს როლი შემოიფარგლებოდა კერძო პირის მიერ გადაცემულ ინფორმაციაზე დაყრდნობით განმცხადებლისთვის ბრალის წარდგენაში. სადავო ქმედებები განხორციელებული იყო კერძო პირის მიერ, რომელიც არ მოქმედებდა პოლიციის მითითებების საფუძველზე ან მისი კონტროლის პირობებში. მიუხედავად ამისა, ევროპულმა სასამართლომ არ გამორიცხა ამგვარად მოპოვებული მტკიცებულების გამოყენებით სამართლიანი სასამართლოს უფლების დარღვევის შესაძლებლობა და საჭიროდ ჩათვალა, შეეფასებინა ეროვნული სასამართლოების მიერ საქმის განხილვის შესაბამისობა მე-6 მუხლის მოთხოვნებთან.⁶⁴

*მილინიენეს*⁶⁵ საქმეზე, განმცხადებლის მიერ ქრთამის მოთხოვნის შესახებ ინფორმაციით, პოლიციას მიმართა კერძო პირმა. შედეგად, პროკურატურამ გასცა ნებართვა სიმულაციური მოდელის განხორციელებაზე, რომლის ფარგლებშიც ინფორმაციის მიმწოდებელმა პოლიციისაგან მიიღო სათანადო ტექნიკური

⁶¹ *ნოსკო და ნეფედოვი (Nosko and Nefedov) რუსეთის წინააღმდეგ*, განაცხადები №5753/09, 11789/10, 30.10.2014, §59.

⁶² *ვანიანი*, §§45-50.

⁶³ *შენონი*.

⁶⁴ სტრასბურგმა მიიჩნია, რომ ეროვნული სამართალწარმოება შეესაბამებოდა კონვენციის მოთხოვნებს და, ამდენად, მოცემულ საქმეზე, საბოლოო ჯამში, მე-6 მუხლის დარღვევა არ დადგინდა.

⁶⁵ იხ. სქ. 30.

აღჭურვილობა განმცხადებელთან საუბრების ჩასაწერად. მიუხედავად იმისა, რომ „პოლიციამ იქონია გავლენა მოვლენათა მსვლელობაზე,“ სასამართლომ მიიჩნია, რომ დანაშაულის ჩადენის განმაპირობებელი იყო არა პოლიციის, არამედ განმცხადებლის ქმედებები. შესაბამისად, სტრასბურგის შეფასებით, პოლიცია მხოლოდ „შეუერთდა“ დანაშაულებრივ ქმედებას და არ ყოფილა მისი ინიციატორი.⁶⁶

მილინიენეს მსგავსად, *სანდუს*⁶⁷ საქმეზე, კერძო პირმა პოლიციას მიაწოდა ინფორმაცია განმცხადებლის მიერ ქრთამის მოთხოვნის შესახებ, რის საფუძველზეც დაიგეგმა თანხის გადაცემის სიმულაციური მოქმედება. ამ საგამოძიებო ღონისძიებაში პოლიციის თანამშრომლები პირდაპირ არ ყოფილან ჩართულნი, თუმცა ისინი ზედამხედველობდნენ ინფორმაციის მიმწოდებელ პირს, რომელიც მონაწილეობდა სიმულაციურ ღონისძიებაში.

სანდუს საქმეზე, ევროპულმა სასამართლომ განმარტა, რომ, როდესაც პოლიციის ქმედებები შემოფარგლულია კერძო პირის მიერ დანაშაულის ჩაწერის ტექნიკური უზრუნველყოფით, პროვოცირების ფაქტის დადგენისათვის, გადამწყვეტია უშუალო მონაწილეთა ქცევა და ეროვნული სასამართლოების მიერ აღნიშნულის სათანადო შეფასება. აქ რიგი გარემოებები და მტკიცებულებები მიაჩნებდა ინფორმაციის მიმწოდებლის სავარაუდო პირად მოტივებზე, რომლებიც, მიუხედავად განმცხადებლის მრავალი მითითებისა, არ იქნა შესწავლილი პოლიციისა და სასამართლოს მიერ. შესაბამისად, სტრასბურგმა მიიჩნია, რომ ეროვნულ დონეზე სათანადოდ არ გამოკვლეულა პოლიციის ზედამხედველობის ქვეშ მოქმედი კერძო პირის სავარაუდოდ მაპროვოცირებელი ქმედებები. დამატებით გათვალისწინებით იმისა, რომ, ფარული ოპერაციის ჩატარებამდე, არ არსებობდა ობიექტური ეჭვის საფუძველი განმცხადებლის დანაშაულებრივ საქმიანობასა თუ წინასწარგანწყობასთან დაკავშირებით, ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ განმცხადებელს დაერღვა უფლება სამართლიან სასამართლოზე.⁶⁸

(დ) დანაშაულის ჩადენის ინიციატივა

განმცხადებლის წინასწარგანწყობის არსებობა-არარსებობის მიუხედავად, ევროპული სასამართლო, როგორც წესი, იკვლევს, სახელმწიფოს წარმომადგენლები „შეუერთდნენ“ განმცხადებლის მიერ დაწყებულ დანაშაულებრივ ქმედებას თუ გახდნენ დანაშაულის ჩადენის ინიციატორები.⁶⁹ პირველ შემთხვევაში, მე-6 მუხლის

⁶⁶ იქვე, §§37-38. იხ. ასევე, *ხუდობინი*, §134. შეად. მაგ., *სეპილი*, §§34-41.

⁶⁷ *სანდუ (Sandu) მოლდოვის რესპუბლიკის წინააღმდეგ*, განაცხადი №16463/08, 11/02/2014, §32.

⁶⁸ იქვე, §§32-39.

⁶⁹ *მორარი*, §36. შეად. *ტარანკსი*, სადაც ყველა სატელეფონო საუბარი და შეხვედრა, რომელთა ფარგლებშიც განმცხადებელმა მოითხოვა ქრთამის გადაცემა, განხორციელდა ფარული აგენტების ინიციატივითა და დაჟინებით (იხ. სქ. 40, §65).

დარღვევას ადგილი არ ექნება.⁷⁰ მაგალითად, საქმეზე *სეკეირა (Sequeira) პორტუგალიის წინააღმდეგ*,⁷¹ სახელმწიფოს წარმომადგენლები ჩაერთვნენ მხოლოდ მას შემდეგ, რაც განმცხადებელმა დანაშაულის მომზადება და კონკრეტული ნაბიჯების გადადგმა დაიწყო. ამდენად, სასამართლომ დაადგინა, რომ მათი ქმედება არ გასცდენია კონვენციით დასაშვებ ფარგლებს.⁷²

ამის საწინააღმდეგოდ, საქმეზე *კიპრიან ვლადუ და იოან ფლორინ პოპი (Ciprian Vladut and Ioan Florin Pop) რუმინეთის წინააღმდეგ*,⁷³ პოლიციის თანამშრომელმა თავად დაგეგმა რამდენიმე დანაშაულებრივი გარიგება, ხოლო განმცხადებელმა მხოლოდ შეასრულა ისინი. იმდენად დიდი იყო დანაშაულის ჩადენაში სახელმწიფოს წარმომადგენლის როლი, მათ შორის, განმცხადებლის მიმართ მუქარისა და ზეწოლის გამოყენებით, რომ ევროპულმა სასამართლომ დანაშაულის პროვოცირების ფაქტი დაადგინა.⁷⁴

(ე) განმცხადებლის მიმართ ზეწოლის გამოყენება

სახელმწიფოს წარმომადგენელთა ქმედების შეფასებისას, ევროპული სასამართლო ამოწმებს, ხომ არ განხორციელდა განმცხადებელზე ისეთი წნეხი ან ზეწოლა, რამაც მის მიერ დანაშაულის ჩადენა განაპირობა. იურისპრუდენციის ანალიზიდან გამომდინარე, ასეთად განიხილება:

- დანაშაულებრივ ქმედებაში პირის ჩართულობის ან მისი წინასწარგანწყობის ყოველგვარი ობიექტური ეჭვის არარსებობის პირობებში, განმცხადებელთან დაკონტაქტება;⁷⁵
- განმცხადებლის თავდაპირველი უარის მიუხედავად, დანაშაულის ჩადენის განმეორებით შეთავაზება და დაჟინებული წაქეზება;⁷⁶
- საშუალოზე მაღალი ფინანსური სარგებლის დაპირება;⁷⁷
- განმცხადებლის თანაგრძნობის გამოწვევა აბსტინენციის სიმპტომებზე მითითებით.⁷⁸

⁷⁰ *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights*, გვ. 28; *მილინიენე*, §§37-38; *ბუტკევიციუსი (Butkevicius) ლიტვიის წინააღმდეგ (განჩინება)*, განაცხადი №48297/99, 26.03.2002; *სეკეირა; ვოლკოვი და ადამსკი (Volkov and Adamskiy) რუსეთის წინააღმდეგ*, განაცხადები №7614/09 და 30863/10, 26.03.2015, §41; *პრადო ბუგალო (Prado Bugallo) ესპანეთის წინააღმდეგ (განჩინება)*, განაცხადი №21218/09, 18.10.2011, §§28-29.

⁷¹ იბ. სქ. 26.

⁷² იქვე.

⁷³ იბ. სქ. 48.

⁷⁴ იქვე, §§85-87.

⁷⁵ *მალინინასი*, §§36-37.

⁷⁶ *რამანაუსკასი*, §67; *პარენიუჩი*, §39; *ფურხტი*, §§57-58.

⁷⁷ *მალინინასი*, §37.

⁷⁸ *ვანიანი*, §11, §49; *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to a Fair Trial (Criminal Limb)*, გვ. 28.

საქმეზე *ნოსკო* და *ნეფედოვი რუსეთის წინააღმდეგ*,⁷⁹ ფარულ საგამოძიებო ოპერაციაში პოლიციამ ჩააბა განმცხადებელთან დაახლოებული პირი. ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ ამ ქმედებით პოლიციამ ისარგებლა განმცხადებლის ნდობით, რაც, შესაბამისად, ნიშნავდა, რომ სახელმწიფომ იმოქმედა არა პასიურად, არამედ განახორციელა გაუმართლებელი წნეხი განმცხადებელზე.⁸⁰

*მალინინასის*⁸¹ საქმეზე, ფარული აგენტი თავისი ინიციატივით დაუკავშირდა განმცხადებელს და, ნარკოტიკული ნივთიერებების მიწოდების სანაცვლოდ, მნიშვნელოვანი თანხა შესთავაზა. სტრასბურგის შეფასებით, აღნიშნული წარმოადგენდა „შპკარა კარნახს“ და, შესაბამისად, არ შეიძლებოდა განხილულიყო „არსებითად პასიურ“ საგამოძიებო მოქმედებად.⁸²

(ვ) საგამოძიებო ღონისძიებათა მარეგულირებელი წესები

ევროპული სასამართლო განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს საგამოძიებო ღონისძიებების ავტორიზების, განხორციელებისა და ზედამხედველობის განჭვრეტადი რეგულაციის არსებობას.⁸³ სტრასბურგის განმარტებით, აუცილებელია, ეროვნული კანონმდებლობა შეიცავდეს დანაშაულის პროვოცირების მკაფიო დეფინიციას, მისი პრევენციის სახელმძღვანელოს და, ასევე, კონტროლისა თუ მონიტორინგის ადეკვატურ მექანიზმებს.⁸⁴ წინააღმდეგ შემთხვევაში, ევროპული სასამართლოს შეფასებით, წარმოიშობა დანაშაულის პროვოცირების პრეზუმფცია.⁸⁵ საგულისხმოა, რომ ზედამხედველობის ყველაზე მისაღებ ორგანოდ მიჩნეულია სასამართლო, თუმცა, დაცვის შესაბამისი გარანტიების არსებობისას, სტრასბურგი უშვებს სხვა საშუალებით (მაგალითად, პროკურორის მიერ⁸⁶) კონტროლის შესაძლებლობას.⁸⁷

საქმეზე *ვესელოვი (Veselov)* და *სხვები რუსეთის წინააღმდეგ*,⁸⁸ ევროპულმა სასამართლომ გამოიკვლია ევროპის საბჭოს წევრი ქვეყნების კანონმდებლობა და დაადგინა, რომ უმრავლესობა ითვალისწინებდა საკონტროლო შესყიდვებისა და მსგავსი საგამოძიებო მოქმედებების მკაცრ რეგულაციებს.⁸⁹ უმეტესობა ქვეყნებისა

⁷⁹ იხ. სქ. 61.

⁸⁰ იქვე, §§58-66.

⁸¹ იხ. სქ. 38.

⁸² იქვე, §37. იხ. ასევე, *ლალასი*, §45; *ბალტინსი*, §58. შეად. *კალაბრო*.

⁸³ *ხუდობინი*, §135; *ვანიანი*, §§46-47; *ტეიშეირა*, §38; *რამანაუსკასი*, §64. შეად. *ვოლოკოვი* და *ადამსკი*, §36.

⁸⁴ *ვესელოვი*, §103; *ნოსკო* და *ნეფედოვი*, §73; *ლაგუტინი*, §93.

⁸⁵ იხ. მაგ., *ნოსკო* და *ნეფედოვი*, §53.

⁸⁶ იხ. მაგ., *ევროფინაკომი*.

⁸⁷ *მილინიენე*, §39.

⁸⁸ იხ. სქ. 16.

⁸⁹ იქვე, §§50-63; §§105-106.

განსაზღვრავდა მოსამართლის,⁹⁰ პროკურორის⁹¹ ან ორივე მათგანის⁹² მიერ საგამომიებო მოქმედებათა ავტორიზების აუცილებლობას, ხოლო პოლიციას, როგორც წესი, მოეთხოვებოდა, გადაწყვეტილების მიმღები ორგანოს წინაშე დაესაბუთებინა ამ ღონისძიებათა აუცილებლობა.⁹³ ამის საწინააღმდეგოდ, რუსული სისტემა, სადაც საკონტროლო შესყიდვები და მსგავსი ღონისძიებები მხოლოდ ოპერატიულ-სამძებრო ორგანოთა კომპეტენციაში ხვდებოდა, ყოველგვარი ზედამხედველობის გარეშე, მიჩნეულ იქნა შეუსაბამოდ მე-6 მუხლის მოთხოვნებთან.⁹⁴

ვესელოვის საქმეზე, საკონტროლო შესყიდვა განხორციელდა ინფორმატორის მიერ მიწოდებული, გადაუმოწმებელი ინფორმაციის საფუძველზე. სახელმწიფო ორგანოების მხრიდან არ შესწავლილა განმცხადებლის სავარაუდო დანაშაულებრივი საქმიანობა და, საკონტროლო შესყიდვამდე, არ გატარებულა ისეთი საგამომიებო ღონისძიებები, რომელიც დაადასტურებდა პირის დანაშაულებრივ განზრახვას.⁹⁵ საკონტროლო შესყიდვის ასე „არაფორმალურად და სპონტანურად“ ჩატარება ევროპულმა სასამართლომ დაუკავშირა სათანადო სამართლებრივი რეგულირების არარსებობას და მიიჩნია მე-6 მუხლის საწინააღმდეგოდ.⁹⁶

ანალოგიურად, საქმეზე *ნოსკო და ნეფედოვი რუსეთის წინააღმდეგ*, სტრასბურგმა ასევე ყურადღება გაამახვილა ეროვნულ კანონმდებლობაზე, რომელიც არ შეიცავდა ფარული საგამომიებო ოპერაციების შემთხვევაში დაცვის აუცილებელ გარანტიებს, ზედამხედველობისა და კონტროლის მექანიზმს. აღნიშნული, ევროპული სასამართლოს განმარტებით, იმთავითვე წარმოშობდა დანაშაულის პროვოცირების მაღალ რისკს. დამატებით გათვალისწინებით იმისა, რომ ეროვნულმა სასამართლოებმა სათანადოდ არ შეისწავლეს განმცხადებლის შუამდგომლობა დანაშაულის პროვოცირებაზე, არ გამოიკვლიეს ფარული ოპერაციის დაწყების მიზეზები, პოლიციის ხელთ არსებული ინფორმაცია და განმცხადებელთან კონტაქტის ფორმები, საქმეზე მე-6 მუხლის დარღვევა დადგინდა.⁹⁷

⁹⁰ მაგალითად, სასამართლო ავტორიზება აუცილებელია ბულგარეთში, ხორვატიაში, ესტონეთში, საბერძნეთში, ლიხტენშტაინში, პოლონეთში, სლოვენიაში და თურქეთში.

⁹¹ მაგალითად, ავსტრია და ბელგია.

⁹² მაგალითად, ჩეხეთი და გერმანია.

⁹³ *ვესელოვი*, §§50-63; §§105-106.

⁹⁴ იქვე, §106. იხ. მაგ., *ხუდობინის* საქმე, სადაც პოლიციის ქმედებები ავტორიზებული იყო ოპერაციის განმახორციელებელი ორგანოს მარტივი ადმინისტრაციული გადაწყვეტილებით, რომელიც შეიცავდა მწირ ინფორმაციას დაგეგმილი საკონტროლო შესყიდვის საფუძველსა და მიზნებზე. ამასთან, ოპერაცია არ კონტროლდებოდა სასამართლოს ან სხვა დამოუკიდებელი ორგანოს მიერ.

⁹⁵ *ვესელოვი*, §108.

⁹⁶ იქვე, §§126-128.

⁹⁷ *ნოსკო და ნეფედოვი*, §§56-75.

3.2. საპროცესო ტესტი

ევროპული სასამართლო სრულყოფილად ამოწმებს ეროვნული სასამართლოების მიერ დანაშაულის პროვოცირების საკითხის განხილვის წესს.⁹⁸ დღეისათვის დადგენილი პრაქტიკით, სტრასბურგი საპროცესო ასპექტების გამოკვლევას აუცილებლად მიიჩნევს მაშინაც კი, თუ მატერიალური ტესტის საფუძველზე იგი ვერ განსაზღვრავს სახელმწიფოს წარმომადგენელთა მხრიდან მაპროვოცირებელი ქმედების არსებობას⁹⁹ ან როდესაც მხოლოდ მატერიალური ტესტის შედეგებიც საკმარისია მე-6 მუხლის დარღვევის დასადგენად.¹⁰⁰ ეროვნული სასამართლოს მიერ საკითხის სრულყოფილი კვლევა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საგამომიებო ღონისძიებათა ავტორიზებისა და ზედამხედველობის სათანადო სამართლებრივი რეგულირების არარსებობის პირობებში.¹⁰¹

(ა) ზოგადი მოთხოვნები ეროვნული სამართალწარმოების მიმართ

ევროპული სასამართლოს განმარტებით, მხოლოდ იმ შემთხვევაშია მე-6 მუხლის მოთხოვნები დაკმაყოფილებული, თუ, ეროვნული სამართალწარმოების ფარგლებში, განმცხადებელს ჰქონდა ეფექტიანი შესაძლებლობა, დაეყენებინა პროვოცირების საკითხი - შუამდგომლობისა თუ სხვა ნებისმიერი ფორმით.¹⁰² ზოგადი საპროცესო გარანტიების უზრუნველყოფა, როგორცაა შეჯიბრებითობა და მხარეთა თანასწორობა, საკმარისი არ არის.¹⁰³

საპროცესო ასპექტი კრიტიკულ მნიშვნელობას იძენს ისეთ შემთხვევებში, როდესაც საქმის მასალები არ აძლევს სტრასბურგს შესაძლებლობას, დაზუსტებით განსაზღვროს განმცხადებლის მიმართ დანაშაულის პროვოცირების ფაქტის არსებობა.¹⁰⁴ მაგალითად, საქმეში *ლაგუტინი (Lagutin) და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ*,¹⁰⁵ საკონტროლო შესყიდვის დაგეგმვისას, სახელმწიფო დაეყრდნო ოპერატიულ ინფორმაციას, რომლის შინაარსიც ეროვნული სამართალწარმოების ფარგლებში არ გამჟღავნდა. მტკიცებულებათა არარსებობის გამო, ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ მისთვის შეუძლებელი იყო განესაზღვრა ფარული

⁹⁸ იხ. *inter alia*, *ბანიკოვა*, §51, §63; *ედვარდსი და ლუისი*, §§46-48; *რამანაუსკასი*, §§60-61; *მალინინასი*, §34; *ხუდობინი*, §133. გამოწვევისა ტეიშერას საქმე, სადაც სასამართლომ დაადგინა მე-6 მუხლის დარღვევა მხოლოდ მატერიალური ტესტის საფუძველზე.

⁹⁹ იხ. *თორანი და შიმიკი*, §§59-60; *სეკეირა*; *პრადო ბუგალო*, §30; *ედვარდსი და ლუისი*, §46; *ვ.*, §72; *რამანაუსკასი*, §61.

¹⁰⁰ *მორარი*, §38. შეად. *შოლერი*, სადაც სასამართლომ მე-6 მუხლთან შესაბამისობა დაადგინა მხოლოდ მატერიალური ტესტის საფუძველზე (სქ. 51, §§84-91).

¹⁰¹ *ხუდობინი*, §§133-135; *რამანაუსკასი*, §60.

¹⁰² *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to a Fair Trial (Criminal Limb)*, გვ. 29.

¹⁰³ *რამანაუსკასი*, §69.

¹⁰⁴ *ედვარდსი და ლუისი*, §46; *ვ.*, §72; *კონსტანტინი და სტოიანი*, §§56-57; *ბანიკოვა*, §52; *ალი*, §101; *ხუდობინი*; *შენონი*.

¹⁰⁵ იხ. სქ. 15.

საგამომიებო მოქმედებების საფუძვლიანობა და, შესაბამისად, დანაშაულის პროვოცირების ფაქტის დადგენა. ასეთ კონტექსტში, გადამწყვეტი გახდა საპროცესო ტესტი, რომლის მიხედვითაც შემოწმდა ეროვნული სასამართლოს მიერ საქმის განხილვა.¹⁰⁶

(ბ) დანაშაულის პროვოცირების საკითხის ეროვნული განხილვის წესი

ევროპული სასამართლო არ მიუთითებს ეროვნული სასამართლოების მიერ დანაშაულის პროვოცირების შუამდგომლობის განხილვის კონკრეტულ წესზე.¹⁰⁷ მისთვის მთავარია, წარმოება იყოს შეჯიბრებითი, ყოველმხრივი, ამომწურავი და გადამწყვეტი დანაშაულის პროვოცირების საკითხთან დაკავშირებით.¹⁰⁸ ვინაიდან საკონტროლო შესყიდვები და მსგავსი საგამომიებო მეთოდები ზოგადად ქმნის პოლიციის მიერ დანაშაულის პროვოცირების მაღალ რისკს, სტრასბურგი მოითხოვს, სახეზე იყოს მყარი საპროცესო გარანტიები.¹⁰⁹

ევროპული სასამართლოს მიერ დადგენილი სტანდარტით, როდესაც ეროვნული სასამართლოს წინაშე პირი აყენებს დანაშაულის პროვოცირების შუამდგომლობას, რაც, თავის მხრივ, არ არის აშკარად დაუსაბუთებელი, დანაშაულის პროვოცირების არარსებობის მტკიცების ტვირთი გადადის ბრალდების მხარეზე.¹¹⁰ აღნიშნულის გათვალისწინებით, ეროვნულმა სასამართლომ სათანადოდ უნდა შეაფასოს გარემოებები, მიიღოს შესაბამისი ზომები თავისი ინიციატივით¹¹¹ და, შეჯიბრებითობის პრინციპის გათვალისწინებით, „გადადგას ყველა აუცილებელი ნაბიჯი სიმართლის გამოსავლენად.“¹¹² ამ მოვალეობისაგან სასამართლოს არ ათავისუფლებს განმცხადებლის მიერ დანაშაულის აღიარების შემთხვევაც კი.¹¹³

სტრასბურგის იურისპრუდენციაში დადგენილია ის ძირითადი საკითხები, რომლებზეც ეროვნულმა სასამართლომ ამომწურავად უნდა იმსჯელოს დანაშაულის პროვოცირების კონტექსტში:

- საგამომიებო მოქმედებების საფუძვლები და მათი ჩატარების აუცილებლობა,¹¹⁴

¹⁰⁶ იქვე, §114. იხ. ასევე, *ბულონსკი*, §43; *ალი*, §101.

¹⁰⁷ მაგალითად, გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ საქმეებში, ევროპულ სასამართლოს არ მიუნიჭებია უპირატესობა ინგლისურ სამართალში არსებული რამდენიმე რეგულაციიდან რომელიმესათვის (იხ. მაგ., *ედვარდსი და ლუისი*, §46). მიუხედავად იმისა, რომ, ინგლისური კანონმდებლობის საფუძველზე, დანაშაულის პროვოცირება არ არის ბრალდების მოხსნის წინაპირობა, იგი აკისრებს მოსამართლეს მოვალეობას, შეწყვიტოს საქმის წარმოება ან გამორიცხოს პროვოცირების შედეგად მოპოვებული ყველა მტკიცებულება (იქვე. იხ. ასევე, *რაჯკუმარი (Rajcoomar) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ*, განაცხადი №59457/00, 14.12.2004).

¹⁰⁸ *ბანიკოვა*, §§57-58.

¹⁰⁹ *ლაგუტინი*, §115.

¹¹⁰ *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to a Fair Trial (Criminal Limb)*, გვ. 29.

¹¹¹ იხ. მაგ., *კონსტანტინი და სტოიანი*, §60.

¹¹² *რამანაუსკასი*, §69-70; *ხუდობინი*, §133; *ლაგუტინი*, §120.

¹¹³ *რამანაუსკასი*, §72.

¹¹⁴ იხ. მაგ., *ტარანეკსი*, §68; *სეპილი*, §§37-39.

- დანაშაულებრივ ქმედებაში სახელმწიფოს წარმომადგენლების ჩართულობის ინტენსივობა და განმცხადებლის მიმართ განხორციელებული წაქეზებისა თუ ზეწოლის ხასიათი.¹¹⁵

პროვოცირების შუამდგომლობის განხილვისას, ეროვნულმა სასამართლომ უნდა გამოიკვილოს, რა მტკიცებულებებს ფლობდნენ შესაბამისი ორგანოები საგამომიებო ოპერაციის დაწყებამდე და რა ფორმით ეკონტაქტებოდნენ მონაწილე პირები ბრალდებულს. მხოლოდ ბრალდებულის ქცევაზე ორიენტირება არ იქნება მისაღები მე-6 მუხლის მიზნებისათვის.¹¹⁶

პროვოცირების დადგენის შემთხვევაში, ეროვნულმა სასამართლომ „კონვენციის შესაბამისი დასკვნები“ უნდა გამოიტანოს.¹¹⁷ უფლების დარღვევის აღიარება ან სასჯელის შემსუბუქება¹¹⁸ საკმარისი არ არის - აუცილებელია, საქმიდან გამოირიცხოს პროვოცირების შედეგად მოპოვებული მტკიცებულებები ან დადგეს სხვა ანალოგიური შედეგი.¹¹⁹

(გ) მტკიცებულებათა ხელმისაწვდომობის პრობლემა

ხშირ შემთხვევაში, განმცხადებელს არ აქვს დანაშაულის პროვოცირების საკითხის ეროვნული სასამართლოს წინაშე დაყენების შესაძლებლობა, ვინაიდან მისთვის არ არის ხელმისაწვდომი ბრალდების ხელთ არსებული შესაბამისი მტკიცებულებები.¹²⁰ მართალია, უფლება სამართლიან სასამართლოზე მოიცავს დაცვის უფლებას ბრალდების ყველა მტკიცებულების ხელმისაწვდომობაზე,¹²¹ თუმცა, ევროპული სასამართლო უშვებს გამონაკლისს, როდესაც მტკიცებულების გაცემაზე უარი შესაძლოა გამართლებული იყოს უპირატესი საჯარო ინტერესით, როგორცაა ეროვნული უსაფრთხოება, გამოძიების ცალკეული მეთოდების საიდუმლოებისა თუ სხვა პირის ფუნდამენტური უფლებების დაცვა.¹²² მიუხედავად ამისა, მე-6 მუხლი დარღვეულად მიიჩნევა, თუ ბრალდებულის უფლებათა ამგვარი შეზღუდვა სათანადოდ არ იქნება დაბალანსებული.¹²³

საქმეებში, სადაც მტკიცებულება არ გადაეცა დაცვის მხარეს საჯარო ინტერესების გამო, ევროპული სასამართლო ამოწმებს არა აღნიშნულის აუცილებლობას, არამედ

¹¹⁵ რამანაუსკასი, §§71-72; ლაგუტინი, §118.

¹¹⁶ იხ. მაგ., ნოსკო და ნეფედოვი, §65.

¹¹⁷ რამანაუსკასი, §70; სეპილი, §37.

¹¹⁸ იხ. ფურბტი, §§65-71.

¹¹⁹ რამანაუსკასი, §60; ხუდობინი, §§133-135; ბანიკოვა, §54.

¹²⁰ ბანიკოვა, §58; ედვარდსი და ლუისი, §51.

¹²¹ იხ. *inter alia*, ვ., §74; ჯასპერი (*Jasper*) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (დიდი პალატა), განაცხადი №27052/95, 16.02.2000, §51.

¹²² ბანიკოვა, §62; ვან მეხელენი, §58.

¹²³ ბანიკოვა, §62.

ეროვნული სასამართლოების მიერ გადაწყვეტილების მიღების პროცესს.¹²⁴ დანაშაულის პროვოცირების კონტექსტში, სტრასბურგისათვის მნიშვნელოვანია, დადგინდეს, ჰქონდათ თუ არა სახელმწიფოს წარმომადგენლებს განმცხადებლის დანაშაულებრივი ქმედების შესახებ ინფორმაცია მასთან პირველად დაკონტაქტებამდე და რამდენად მიუწვდებოდა მასზე ხელი დაცვის მხარეს ეროვნული წარმოების ფარგლებში.¹²⁵ სტრასბურგის განმარტებით, უფლება სამართლიან სასამართლოზე დარღვეულია, თუ, პროვოცირების საკითხთან მიმართებით, ეროვნული სასამართლოს გადაწყვეტილება ეფუძნება ბრალდებულისათვის გაუმჟღავნებელ ინფორმაციას.¹²⁶

ედვარდისა და ლუისის საქმეში, განმცხადებლებს არ გადაეცათ მტკიცებულებები, რომელთაც, სავარაუდოდ, პირდაპირი კავშირი და, შესაბამისად, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა დანაშაულის პროვოცირების საკითხის გასარკვევად.¹²⁷ სადავო მტკიცებულებები დაცვის მხარის მონაწილეობის გარეშე (ე.წ. *ex parte* წესის მიხედვით) წარედგინა საქმის განმხილველ მოსამართლეს, რომელმაც მიიჩნია, რომ აღნიშნული მტკიცებულებები არ იყო დაცვის მხარისათვის ხელსაყრელი და, შესაბამისად, არ არსებობდა მათი გადაცემის საჭიროება. აღნიშნულით, სტრასბურგის განმარტებით, განმცხადებლებს წაერთვათ შესაძლებლობა, სრულყოფილად ემტკიცებინათ დანაშაულის პროვოცირების შუამდგომლობა. დაცვის მხარე არ იყო ინფორმირებული სადავო მტკიცებულებათა (სავარაუდოდ მათთვის საზიანო) შინაარსზე, რომელიც შესაძლოა მნიშვნელოვანი ყოფილიყო პროვოცირების საკითხის გადაწყვეტისათვის. ამდენად, განმცხადებლები ვერ დაუპირისპირდნენ მათთვის ხელმიუწვდომელ მტკიცებულებებზე დაფუძნებულ არგუმენტაციას, რამაც შესაძლოა პირდაპირ განაპირობა ბრალეულობასთან დაკავშირებით მოსამართლის დასკვნები.¹²⁸ ევროპულმა სასამართლომ საქმის ამგვარი განხილვა მე-6 მუხლის მოთხოვნების შეუსაბამოდ მიიჩნია.¹²⁹

ლაგუტინისა და სხვების საქმეზე, განმცხადებლებს არ მიეცათ შესაძლებლობა, გაცნობოდნენ ოპერატიულ ინფორმაციას, რომლის საფუძველზეც, სახელმწიფო ორგანოების მითითებით, შედგა საკონტროლო შესყიდვები. სტრასბურგის

¹²⁴ *ჯასპერი*, §53; *ვ.*, §§73-81; ო'ფარელი (O'Farrell) და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, განაცხადი №31777/05, 05.02.2013, §50; *ედვარდისა და ლუისი*, §54.

¹²⁵ *ლაგუტინი*, §121; *ბალტინსი*, §63.

¹²⁶ *ბალტინსი*, §63.

¹²⁷ შეად. *ო'ფარელი*, §54, სადაც მტკიცებულების *ex parte* განმხილველმა სასამართლომ დაადგინა, რომ გაუმჟღავნებელი მტკიცებულება საერთოდ არ იყო შემხებლობაში დანაშაულის პროვოცირების ფაქტთან.

¹²⁸ *ედვარდისა და ლუისი*, §§46-48. შეად. *ო'ფარელი*, §§48-70.

¹²⁹ შეად. *ჯასპერი*, რომელიც არ ეხებოდა დანაშაულის პროვოცირების საკითხს და სადაც ევროპულმა სასამართლომ მისაღებად მიიჩნია ცალკეული მტკიცებულების მოსამართლის მიერ *ex parte* განხილვის წესი. სტრასბურგის განმარტებით, აქ მოსამართლე ჯეროვნად უზრუნველყოფდა ბალანსის დაცვას საჯარო ინტერესსა და ბრალდებულის უფლებებს შორის - დაცვის მხარე სათანადოდ იყო ინფორმირებული და ჩართული გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, რამდენადაც ეს შესაძლებელი იყო გასაიდუმლოებული მტკიცებულებების გადაცემის გარეშე. *ჯასპერის* საქმეზე, სტრასბურგისათვის მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა, რომ სადავო მტკიცებულება საბოლოოდ არ გახდა ბრალეულობასთან დაკავშირებით გადაწყვეტილების მიმღები ნაფიცი მსაჯულებისათვის წარსადგენი საქმის ნაწილი (იხ. სქ. 121, §§50-58).

შეფასებით, ეროვნულმა სასამართლოებმა სათანადოდ არ გამოიკვლიეს საგამომიებო მოქმედებათა წინაპირობები და, შესაბამისად, პროვოცირების საკითხი. ევროპული სასამართლოს განმარტებით, როდესაც პოლიცია ეყრდნობა ფარული წყაროს მიერ მიწოდებულ საიდუმლო ინფორმაციას, ეროვნული სასამართლო ვალდებულია, სრულყოფილად გამოიკვლიოს ამ ინფორმაციის არსებობა ფარული აგენტისა და ექვმიტანილის პირველ კონტაქტამდე, შეაფასოს მისი შინაარსი და გადაწყვიტოს მისი დაცვის მხარისათვის გადაცემის საკითხი.¹³⁰ მოცემულ შემთხვევაში, ევროპული სასამართლოს განცხადებით, პროვოკაციის შუამდგომლობა ვერ იქნებოდა განხილული ოპერატიული ინფორმაციის შესწავლისა და ფარული აგენტების დაკითხვის გარეშე.

აღნიშნულის საწინააღმდეგოდ, ეროვნული საქმის წარმოებისას, სასამართლომ უპირობოდ, ყოველგვარი გადამოწმების გარეშე, გაიზიარა პოლიციის არგუმენტაცია გამომიების კანონიერ საფუძვლებთან დაკავშირებით და სათანადოდ არ გაანაწილა მტკიცების ტვირთი, რის შედეგადაც დაცვის მხარე აღმოჩნდა ბრალდების მხარესთან შედარებით უარეს მდგომარეობაში. აქედან გამომდინარე, ევროპული სასამართლოს განმარტებით, თითოეული განმცხადებლის მიმართ, დაირღვა სამართლიანი სასამართლო განხილვისათვის განუყოფელი შეჯიბრობითობისა და თანასწორობის მოთხოვნები, რამაც გადამწყვეტი გავლენა იქონია დანაშაულის პროვოცირებისა და ბრალეულობის განსაზღვრაზე. ამდენად, *ლაგუტინის* საქმეზე მე-6 მუხლის დარღვევა დადგინდა.¹³¹

მტკიცებულებათა ხელმისაწვდომობის კონტექსტში, ასევე საინტერესოა საქმე *ვ. (V.) ფინეთის წინააღმდეგ*.¹³² აქ, ეროვნული სამართალწარმოების ფარგლებში, პოლიციამ უარი განაცხადა, წარედგინა სატელეფონო საუბრების აუდიო-ჩანაწერები, რომელთა საფუძველზეც, განმცხადებლის მტკიცებით, შედგა ნარკოტიკებით ვაჭრობის უკანონო გარიგება. სტრასბურგმა აღნიშნული შეაფასა, როგორც პოლიციის „ამკარა წინააღმდეგობა,“ გაემჟღავნებინა თავისი მოქმედებების ფარგლები და სავარაუდოდ მაპროვოცირებელი ხასიათი. ამგვარად კი, განმცხადებელს წაერთვა შესაძლებლობა, ეფექტიანად მიეღო მონაწილეობა სასამართლო გადაწყვეტილების მიღების პროცესში და დაედასტურებინა თავისი პოზიციის სისწორე, მაშინ, როდესაც არ არსებობდა მტკიცებულების გადაცემაზე უარის თქმის საჯარო ინტერესით განპირობებული საფუძვლები.

ევროპულმა სასამართლომ ასევე ყურადღება გაამახვილა ფაქტზე, რომ საქმის განმხილველი სასამართლოსათვის არ იყო ცნობილი სატელეფონო საუბრების შინაარსი და, შესაბამისად, იგი არ იყო იმ მდგომარეობაში, შეემოწმებინა ინფორმაციის მნიშვნელობა დაცვის მხარისათვის. აქედან გამომდინარე, სტრასბურგმა მიიჩნია, რომ განმცხადებელს არ მიეცა შესაძლებლობა,

¹³⁰ *ლაგუტინი*, §121.

¹³¹ *ლაგუტინი*, §§122-124.

¹³² იხ. სქ. 42.

სრულყოფილად ემტკიცებინა დანაშაულის პროვოცირების საკითხი ეროვნული სასამართლოს წინაშე, რის გამოც გადაწყვეტილების მიღების წესი არ აკმაყოფილებდა მე-6 მუხლის პირველი ნაწილით გარანტირებული სამართლიანობის მოთხოვნებს.¹³³

ანალოგიურად, საქმეში *ლალასი (Lalas) ლიტვის წინააღმდეგ*, ეროვნული სამართალწარმოებისას, განმცხადებელს სრულად არ მიეწოდა ინფორმაცია მის მიმართ განხორციელებული სიმულაციური მოდელის შესახებ. შესაბამისად, სტრასბურგმა მიიჩნია, რომ მტკიცებულება არ შეფასებულა შეჯიბრებითობის პრინციპის დაცვით და მე-6 მუხლის დარღვევა დაადგინა.¹³⁴

ამდენად, ევროპული სასამართლოს განმარტებით, ეროვნული სასამართლო ვალდებულია, სრულყოფილად შეისწავლოს დანაშაულის პროვოცირების შესახებ შუამდგომლობა.¹³⁵ ამ მიზნით, ნებისმიერი რელევანტური ინფორმაცია, განსაკუთრებით ბრალდებულის წარსულ დანაშაულებრივ საქმიანობასთან დაკავშირებით, ღიად უნდა წარედგინოს სასამართლოს და გამოკვლეულ იქნას შეჯიბრებითობის პრინციპის დაცვით.¹³⁶

(დ) მოწმეები დანაშაულის პროვოცირების საქმეებში

ზოგადი წესის თანახმად, კონვენციის მე-6 მუხლის მე-3 ნაწილის „დ“ ქვეპუნქტი კონკრეტული მოწმის დაკითხვის საჭიროების გადაწყვეტას ეროვნული სასამართლოს კომპეტენციას განაკუთვნებს.¹³⁷ ევროპული სასამართლოს განმარტებით, აღნიშნული ნორმა არ მოითხოვს ყველა მოწმის დასწრებასა და დაკითხვას - მისი მთავარი მიზანია, უზრუნველყოფილ იქნეს მხარეთა თანასწორობა და შეჯიბრებითობა.¹³⁸ მიუხედავად ამისა, დანაშაულის პროვოცირების საქმეებში, სტრასბურგისთვის მნიშვნელოვანია, დაცვის მხარეს მიეცეს შესაძლებლობა, დაკითხოს, თუნდაც წერილობით, ფარული აგენტები და სხვა პირები, რომელთაც შეუძლიათ ჩვენების მიცემა დანაშაულის პროვოცირებასთან დაკავშირებით. წინააღმდეგ შემთხვევაში, სასამართლოს უნდა წარედგინოს დასაბუთებული უარი შესაბამისი მიზეზებისა და საფუძვლების მითითებით.¹³⁹

თუ განაჩენი მთლიანად ან მნიშვნელოვნად ეფუძნება ჩვენებას მოწმისა, რომლის დაკითხვის შესაძლებლობაც ბრალდებულს არ ჰქონია საგამოძიებო ან სასამართლო

¹³³ იქვე, §§76-80.

¹³⁴ *ლალასი*, §§46-48.

¹³⁵ *ბანიკოვა*, §64; *მალინინასი*, §36; *ბულფინსკი*; *გორგიევსკი*, §§52-53.

¹³⁶ *ლაგუტინი*, §100; *ვ.*, §76; *მალინინასი*, §36; *ბულფინსკი*.

¹³⁷ *გორგიევსკი*, §47.

¹³⁸ იხ. მაგ., *ვიდალი (Vidal) ბელგიის წინააღმდეგ*, განაცხადი №12351/86, 22.04.1992, §33; *ბრიკმონტი (Bricmont) ბელგიის წინააღმდეგ*, განაცხადი №10857/84, 07.07.1989, §89.

¹³⁹ *ბანიკოვა*, §65; *სეკერა*; *შენონი*; *ბულფინსკი*, §45; *კუზმიცკაია*; *ალი*, §102; *კიპრიან ვლადუ*, §§89-90; *ლიუდი*.

ეტაპზე, სტრასბურგი, როგორც წესი, მე-6 მუხლის დარღვევას დაადგენს.¹⁴⁰ მაგალითად, *მორარის*¹⁴¹ საქმეზე, ეროვნულმა სასამართლოებმა არ დააკმაყოფილეს განმცხადებლის მოთხოვნა, დაკითხულიყვნენ ფარული აგენტები, რაც ევროპული სასამართლოს განმარტებით, „ფუნდამენტური“ იყო პროვოცირების საკითხის გადასაწყვეტად.¹⁴² აღნიშნული ერთმნიშვნელოვნად ეწინააღმდეგებოდა მე-6 მუხლით გარანტირებულ უფლებას სამართლიან სასამართლოზე.

*ხუდობინის*¹⁴³ საქმეზე, ბრალდებულის მოთხოვნის მიუხედავად, ეროვნული სასამართლოს წინაშე არ დაკითხულან საკონტროლო შესყიდვაში ჩართული პოლიციის თანამშრომლები. უფრო მეტიც, სასამართლოს არ მოუსმენია თვითონ განმცხადებლის პოზიცია დანაშაულის პროვოცირების საკითხთან დაკავშირებით. ევროპული სასამართლოს განმარტებით, აღნიშნული მიუთითებდა, რომ ეროვნული წარმოების ფარგლებში არ გამოკვლეულა შესაბამისი ფაქტობრივი და სამართლებრივი ასპექტები, რაც შესაძლებლობას მისცემდა სასამართლოს გაემიჯნა სავარაუდო პროვოცირება კანონიერი საგამომიებო მოქმედებისაგან. შესაბამისად, ეროვნული სასამართლო განხილვა არ იყო „სამართლიანი“ მე-6 მუხლის მიზნებისათვის.¹⁴⁴

4. ევროპული სასამართლოს ცალკეული გადაწყვეტილებები

4.1. ტეიშეირა დე კასტრო (*Teixeira de Castro*) პორტუგალიის წინააღმდეგ¹⁴⁵

ტეიშეირა დე კასტრო (Teixeira de Castro) პორტუგალიის წინააღმდეგ პირველი საქმეა, რომელიც ევროპულმა სასამართლომ დანაშაულის პროვოცირებასთან დაკავშირებით განიხილა. იგი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია ამ მიმართულებით სტრასბურგის მიერ ჩამოყალიბებულ იურისპრუდენციაში, რადგან სწორედ აქ წარმოადგინა ევროპულმა სასამართლომ დანაშაულის პროვოცირების საწყისი კონცეფცია და დაამკვიდრა ე.წ. „არსებითად პასიური მოქმედების“ პრინციპი. ამავე გადაწყვეტილებით, აღიარებულ იქნა, რომ დანაშაულის პროვოცირების შედეგად მოპოვებული მტკიცებულებების სისხლისსამართლებრივ წარმოებაში გამოყენება იმთავითვე და საბოლოოდ ართმევს ბრალდებულს უფლებას სამართლიან სასამართლოზე.¹⁴⁶ *ტეიშეირას* საქმეზე განვითარებული მსჯელობა ევროპული სასამართლოს შემდგომ პრაქტიკაში არაერთხელ იქნა ციტირებული.

¹⁴⁰ იხ. მაგ., კალაბრო; *ლიუდი*. შუად. *სეკეირა*.

¹⁴¹ იხ. სქ. 29.

¹⁴² იქვე, §38. შუად. *თორანი* და *შიმიკი*, §§60-62; *სეკეირა*.

¹⁴³ იხ. სქ. 12.

¹⁴⁴ იქვე, §§136-137. იხ. ასევე, *ლალასი*, §46.

¹⁴⁵ იხ. სქ. 13.

¹⁴⁶ იქვე, §39.

(ა) ფაქტობრივი გარემოებების მოკლე მიმოხილვა¹⁴⁷

სამოქალაქო ფორმაში ჩაცმული პოლიციის ორი თანამშრომელი დაუკავშირდა ნაკლებად მძიმე ნარკოტიკულ დანაშაულში ექვმიტანილ პირს და, მისი მიმწოდებლის გამოვლენის მიზნით, განუცხადა, რომ სურდა რამდენიმე კილოგრამი ნარკოტიკული ნივთიერების - ჰაშიშის - შეძენა. ექვმიტანილი, რომელმაც არ იცოდა, რომ ეს პირები პოლიციის თანამშრომლები იყვნენ, დათანხმდა მიმწოდებლის მოძიებას, თუმცა მან აღნიშნული ვერ მოახერხა.

ამის შემდეგ, პოლიციელებმა ექვმიტანილს განუცხადეს, რომ ამჯერად დაინტერესებულები იყვნენ ჰეროინის შეძენით. ექვმიტანილმა მათთან საუბარში ახსენა ვინმე ტეიშერა დე კასტრო, რომელსაც, მისი თქმით, შეეძლო მიმწოდებლის მოძიება. შედეგად, პოლიციელები დაუკავშირდნენ განმცხადებელს, რომელმაც, შუამავლების მეშვეობით, მიაწოდა მათ მოთხოვნილი ჰეროინი. ნარკოტიკული ნივთიერებების გადაცემის მომენტში, პოლიციელებმა ტეიშერა დე კასტრო დააკავეს.

ეროვნული სამართალწარმოების ფარგლებში, განმცხადებელმა დააყენა დანაშაულის პროვოცირების საკითხი და განაცხადა, რომ მან დანაშაული ჩაიდინა მხოლოდ პოლიციელების წაქეზების შედეგად. სასამართლომ არ გაიზიარა ბრალდებულის პოზიცია და შეუფარდა ექვსი წლით თავისუფლების აღკვეთა. განაჩენის თანახმად, ფარული აგენტის ან თუნდაც „აგენტი-პროვოკატორის“ გამოყენება არ ეწინააღმდეგებოდა ეროვნულ კანონმდებლობას, თუ ეს გამართლებული იყო შესაბამისი მიზნებით. აქვე აღინიშნა, რომ პოლიციელების ქმედება არ იყო „გადამწყვეტი“ დანაშაულის ჩადენისთვის. განაჩენი, რომელიც ძირითადად დაეფუძნა პოლიციელთა ჩვენებებს, განმცხადებელმა გაასაჩივრა ზემდგომ ინსტანციაში, თუმცა საჩივარი დაუსაბუთებლად იქნა მიჩნეული.

ტეიშერა დე კასტრომ მიმართა ევროპულ სასამართლოს და განაცხადა, რომ მის მიმართ დაირღვა მე-6 მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებული უფლება სამართლიან სასამართლოზე, რადგან დანაშაული პროვოცირდა პოლიციელების მიერ. მისი განმარტებით, იგი არ ჩაიდენდა დანაშაულს, რომ არა „აგენტი-პროვოკატორების“ ჩარევა. გარდა ამისა, აღინიშნა, რომ საგამოძიებო მოქმედებებზე არ ხორციელდებოდა სასამართლო მონიტორინგი და, სპეციალურ ღონისძიებათა დაწყებამდე, არ ჩატარებულა წინასწარი მოკვლევა.

(ბ) ევროპული სასამართლოს შეფასება¹⁴⁸

ტეიშერა დე კასტროს განაცხადთან დაკავშირებით მსჯელობის დასაწყისშივე, ევროპულმა სასამართლომ კიდევ ერთხელ დაადასტურა, რომ მის კომპეტენციაში

¹⁴⁷ იქვე, §§8-22.

¹⁴⁸ იქვე, §§34-39.

შედის არა მტკიცებულებათა დასაშვებობის წესის განსაზღვრა, არამედ დადგენა იმისა, თუ რამდენად იყო ეროვნული სამართალწარმოება, მათ შორის, მტკიცებულების მოპოვების მეთოდი, სამართლიანი მთლიანობაში.

სტრასბურგის განმარტებით, კონვენცია არ გამორიცხავს საგამომიებო ეტაპზე ანონიმ ინფორმატორებზე დაყრდნობის შესაძლებლობას, თუმცა მათი განცხადებების სამართალწარმოებაში გამოყენება და მათზე განაჩენის დაფუძნება განსხვავებული საკითხია. ევროპული სასამართლოს განცხადებით, „მართლმსაჯულების სამართლიანად განხორციელების უფლებას იმდენად მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია, რომ ... ის არ შეიძლება შეეწიროს მიზანშეწონილობას.“¹⁴⁹ შესაბამისად, საჯარო ინტერესი ვერ გაამართლებს პროვოცირების შედეგად მოპოვებული მტკიცებულების გამოყენებას.

შემდგომ, სასამართლომ შეაფასა, თუ რამდენად გასცდა სახელმწიფოს წარმომადგენლების ქმედება დასაშვებ ფარგლებს. ამ მხრივ, მნიშვნელობა მიენიჭა იმ ფაქტს, რომ პოლიციელთა ქმედებები არ იყო ავტორიზებული ან შემოწმებული მოსამართლის მიერ. ყურადღება გამახვილდა იმაზე, რომ არ არსებობდა განმცხადებელზე საფუძვლიანი ეჭვის წარმოშობის წინაპირობები, რადგან იგი არ იყო წარსულში ნასამართლელი და მის წინააღმდეგ არ ყოფილა გახსნილი წინასწარი გამოძიება. ევროპული სასამართლოს პოზიციით, საქმეში არ არსებობდა მტკიცებულება იმისა, რომ განმცხადებელი ფლობდა ნარკოტიკების უფრო მეტ ოდენობას,¹⁵⁰ ვიდრე პოლიციელებმა მოითხოვეს ან რომ ის წინასწარგანწყობილი იყო დანაშაულის ჩასადენად.

ამის გათვალისწინებით, სტრასბურგმა მიიჩნია, რომ პოლიციის თანამშრომელთა ქმედება გასცდა არსებითად პასიური გამოძიების ფარგლებს და იქონია დანაშაულის მაპროვოცირებელი გავლენა. სასამართლომ დამატებით გაუსვა ხაზი ფაქტს, რომ განაჩენი ძირითადად სახელმწიფოს წარმომადგენელთა განცხადებების საფუძველზე დადგა. ევროპული სასამართლოს განმარტებით, ამგვარმა ჩარევამ და მისი შედეგების სისხლის სამართლის პროცესში გამოყენებამ იმთავითვე და საბოლოოდ დაარღვია განმცხადებლის უფლება სამართლიან სასამართლოზე.

4.2. რამანაუსკასი (Ramauskas) ლიტვის წინააღმდეგ¹⁵¹

(ა) ფაქტობრივი გარემოებების მოკლე მიმოხილვა¹⁵²

რამანაუსკასს, რომელსაც პროკურორის თანამდებობა ეკავა, შუამავლის მეშვეობით, დაუკავშირდა მისთვის მანამდე უცნობი პირი და, ქრთამის სანაცვლოდ, სთხოვა

¹⁴⁹ იქვე, §36.

¹⁵⁰ ანალოგიური აქცენტები იხ. საქმეში ვ., §70.

¹⁵¹ იხ. სქ. 7.

¹⁵² იქვე, §§9-29.

მესამე პირისათვის ბრალის მოხსნა. განმცხადებელმა თავდაპირველად უარი თქვა შეთავაზებაზე, თუმცა რამდენიმე განმეორებითი შეთავაზების შემდგომ - დათანხმდა. ქრთამის შემთავაზებელმა, რომელიც ანტიკორუფციული ერთეულის თანამშრომელი იყო, აცნობა აღნიშნულის შესახებ ზემდგომ პირებს, რომლებმაც გასცეს ნებართვა დანაშაულებრივი ქმედების სიმულაციურ განხორციელებაზე. შედეგად, განმცხადებელმა მიიღო ქრთამი და მის წინააღმდეგ დაიწყო სისხლისსამართლებრივი დევნა.

პირველი ინსტანციის სასამართლომ რამანაუსკასის მიმართ გამოიტანა გამამტყუნებელი განაჩენი, რომელიც ძირითადად ეფუძნებოდა ფარული აგენტის მიერ წარდგენილ მტკიცებულებებსა და ჩანაწერებს. საქმის მსვლელობისას, განმცხადებელმა აღიარა დანაშაული, თუმცა ასევე მიუთითა პოლიციის მხრიდან პროვოცირებაზე. მიუხედავად ამისა, ეროვნულ სასამართლოს არ უმსჯელია საგამომიებო მოქმედებების ავტორიზებისა და განხორციელების წესზე. რამანაუსკასმა გაასაჩივრა განაჩენი ზემდგომ ინსტანციებში, თუმცა წარუმატებლად.

ევროპული სასამართლოს წინაშე, განმცხადებელმა დააყენა მის წინააღმდეგ პროვოცირების შედეგად მოპოვებული მტკიცებულების გამოყენებისა და, შესაბამისად, სამართლიან სასამართლოზე უფლების დარღვევის საკითხი. სახელმწიფოს განმარტებით, ფარული აგენტები რამანაუსკასს დაუკავშირდნენ პირადი ინიციატივის საფუძველზე, ისე რომ აღნიშნულის შესახებ სახელმწიფო ორგანოები არ იყვნენ ინფორმირებულები. შესაბამისად, სახეზე არ ყოფილა სახელმწიფოს წარმომადგენელთა მაპროვოცირებელი ქმედება.

(ბ) ევროპული სასამართლოს შეფასება¹⁵³

ფაქტობრივი გარემოებების შეფასებამდე, ევროპულმა სასამართლომ მიუთითა ფარული აგენტების, ინფორმატორებისა და სპეციალური საგამომიებო მეთოდების გამოყენების ზოგად საჭიროებაზე, განსაკუთრებით ორგანიზებულ დანაშაულსა და კორუფციასთან ბრძოლის კონტექსტში. მიუხედავად იმისა, რომ სპეციალური საგამომიებო მოქმედებები *per se* არ არღვევს უფლებას სამართლიან სასამართლოზე, სტრასბურგის განცხადებით, მათი გამოყენება მკაფიო ფარგლებში უნდა იყოს მოქცეული. აქვე აღინიშნა, რომ ევროპული სასამართლოს კომპეტენციაში არ შედის კონკრეტული მტკიცებულების მოპოვების გზის არაკანონიერების დადგენა, არამედ განსაზღვრა იმისა, ამ „არაკანონიერების“ შედეგად დაირღვა თუ არა კონვენციით გარანტირებული უფლება.

რამანაუსკასის საქმეზე, სტრასბურგმა ერთგვარად შეაჯამა მანამდე არსებული პრაქტიკა და წარმოადგინა დანაშაულის პროვოცირების დეფინიცია. სასამართლოს განმარტებით, პროვოცირება სახეზეა მაშინ, როდესაც სახელმწიფოს

¹⁵³ იქვე, §§48-74.

წარმომადგენლები - უსაფრთხოების ძალების წევრები თუ მათი მითითებებით მოქმედი პირები - მოქმედებენ არა არსებითად პასიურად, არამედ ახდენენ პირზე დანაშაულის წამაქეზებელ იმგვარ გავლენას, რომლის გარეშეც დანაშაული არ იქნებოდა ჩადენილი.¹⁵⁴ აღნიშნული კი, თავის მხრივ, ემსახურება დანაშაულის შესახებ მტკიცებულების წარდგენისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყების მიზნებს.

გადაწყვეტილებაში ევროპული სასამართლო მნიშვნელოვან დასკვნებს აკეთებს კერძო პირთა მიერ დანაშაულის პროვოცირების მიმართულებით. უპირველეს ყოვლისა, აღნიშნავს, რომ სახელმწიფო ვერ გათავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან მხოლოდ იმ განმარტების საფუძველზე, რომ, სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებისას, პოლიციის თანამშრომლები მოქმედებდნენ „პირადი“ უფლებამოსილების ფარგლებში. ის ფაქტი, რომ საგამომიებო მოქმედებების მოდელი შემდგომში ავტორიზდა სახელმწიფოს ორგანოების მიერ, ხოლო ფარული აგენტი გათავისუფლდა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, გულისხმობს, რომ სახელმწიფომ მოახდინა საგამომიებო მოქმედებათა მოსამზადებელი ფაზის ლეგიტიმაცია *ex post facto* და გამოიყენა მიღებული შედეგები.

სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა, რომ ეროვნულ დონეზე სათანადოდ არ გამოკვლეულა ფარული აგენტის საკუთარი ინიციატივით განმცხადებელთან დაკავშირების მოტივები ან მისი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძვლები. შესაბამისად, მიჩნეულ იქნა, რომ სახელმწიფო პასუხისმგებელი იყო ფარული აგენტის იმ ქმედებებზეც, რომელთაც ადგილი ჰქონდათ საგამომიებო ღონისძიებათა ფორმალურ ავტორიზებამდე. წინააღმდეგ შემთხვევაში, შესაძლებელი გახდებოდა პოლიციის მიერ წაქეზების „განკერძოების“ გზით პასუხისმგებლობისაგან თავის არიდება.

სტრასბურგისათვის მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა შემდეგი გარემოებები:

- განმცხადებელი არ ყოფილა წარსულში ნასამართლევ;
- განმცხადებელსა და ფარულ აგენტს შორის ყველა შეხვედრა შედგა ამ უკანასკნელის ინიციატივით;
- განმცხადებლის მიმართ ადგილი ჰქონდა დანაშაულის ჩადენის „აშკარა კარნახს“ მაშინ, როდესაც არ არსებობდა მისი დანაშაულებრივი განზრახვის დამადასტურებელი მტკიცებულება.

აღნიშნულის საფუძველზე, ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ სახელმწიფოს წარმომადგენელთა ქმედება სცდებოდა პასიური გამოძიების ფარგლებს. შესაბამისად, გადაწყვეტი იყო, ჰქონდა თუ არა განმცხადებელს ეფექტიანი შესაძლებლობა, ეროვნული წარმოების ფარგლებში დაეყენებინა პროვოცირების საკითხი.

¹⁵⁴ ტეიშეირა, §55. შუად. ევროფინანსი.

სტრასბურგის მითითებით, მას შემდეგ, რაც ბრალდებული წარადგენს შუამდგომლობას პროვოცირების შესახებ, რომელიც, თავის მხრივ, არ არის აშკარად დაუსაბუთებელი, ბრალდების მხარეზე გადადის ტვირთი მტკიცებისა, რომ პროვოცირებას ადგილი არ ჰქონია. მტკიცებულების არარსებობის პირობებში, სასამართლომ უნდა შეამოწმოს ფაქტობრივი გარემოებები და გადადგას აუცილებელი ნაბიჯები სიმართლის გამოსავლენად. პროვოცირების დადგენის შემთხვევაში კი, ეროვნულმა სასამართლომ უნდა გამოიტანოს კონვენციის შესაბამისი დასკვნები.

გათვალისწინებით იმისა, რომ რამანაუსკასმა ეროვნული წარმოებისას განაცხადა დანაშაულის პროვოცირების შესახებ, სტრასბურგის განმარტებით, ეროვნულ სასამართლოს სულ მცირე უნდა გაერკვია, გაცდნენ თუ არა ჩართული პირები სიმულაციური მოდელით ავტორიზებულ ფარგლებს. ამ მიზნით, სრულყოფილად უნდა გამოკვლეულიყო საგამომიებო ოპერაციის საფუძვლები, დანაშაულში პოლიციის ჩართულობის ფარგლები, წაქეზების ინტენსივობა და განმცხადებელზე განხორციელებული ზეწოლის ხასიათი. გარდა ამისა, განმცხადებელს უნდა ჰქონოდა რეალური შესაძლებლობა თავისი მოსაზრება წარედგინა ყველა ამ გარემოებასთან დაკავშირებით.

ამის საწინააღმდეგოდ, ეროვნულმა სასამართლომ არ შეისწავლა ფარული აგენტის როლი დანაშაულის ჩადენაში, მისი პირადი ინიციატივის მიზეზები და განაჩენი მთლიანად დააფუძნა მტკიცებულებებს, რომლებიც, განმცხადებლის მოსაზრებით, დანაშაულის პროვოცირების შედეგად იყო მოპოვებული.

ყოველივე ამის გათვალისწინებით, ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ ფარულმა აგენტებმა იმოქმედეს მაპროვოცირებლად, ხოლო ამგვარი საგამომიებო მოქმედებების შედეგად მოპოვებული მტკიცებულებების ეროვნულ წარმოებაში გამოყენებით, განმცხადებლის მიმართ დაირღვა უფლება სამართლიან სასამართლოზე. აქვე, სტრასბურგმა აღნიშნა, რომ ბრალდებულის მიერ პროვოცირების შედეგად ჩადენილი დანაშაულის აღიარება ვერ გააქარწყლებს პროვოცირების ფაქტს ან მის შედეგებს.

4.3. ბანიკოვა (Bannikova) რუსეთის წინააღმდეგ¹⁵⁵

(ა) ფაქტობრივი გარემოებების მოკლე მიმოხილვა¹⁵⁶

სატელეფონო საუბრებში, რომლებიც ისმინებოდა სახელმწიფო ორგანოების მიერ, განმცხადებელი შეუთანხმდა მესამე პირს მისგან ნარკოტიკული ნივთიერებების შექმნაზე, მათი შემდგომი რეალიზაციის მიზნით. ამ საუბრების საფუძველზე,

¹⁵⁵ იხ. სქ. 34.

¹⁵⁶ იქვე, §§5-15.

ავტორიზდა საკონტროლო შესყიდვის ღონისძიება, რომლის ფარგლებშიც ფარულმა აგენტმა განმცხადებლისაგან შეიძინა ნარკოტიკული ნივთიერებები. საგამომიებო ოპერაციის შედეგად, განმცხადებელი დააკავეს.

სამართალწარმოების ფარგლებში, განმცხადებელმა აღიარა დანაშაული, თუმცა აღნიშნა, რომ იგი დანაშაულის ჩასადენად წააქეზა ფარულმა აგენტმა, რომლის მონაწილეობის გარეშეც იგი დანაშაულს არ ჩაიდენდა. უფრო მეტიც, სხვა პირისაგან, რომელიც, მისი თქმით, ასევე ფარული აგენტი იყო, ადგილი ჰქონდა მნიშვნელოვან ზეწოლასა და მუქარას, რის გამოც იგი იძულებული გახდა, ნარკოტიკული ნივთიერებები შეეძინა.

ეროვნულმა სასამართლომ არ გაითვალისწინა განმცხადებლის პოზიცია და შეუფარდა ოთხი წლით თავისუფლების აღკვეთა. განაჩენი ძირითადად დაეფუძნა განმცხადებლის აღიარებას, ნივთიერ მტკიცებულებებსა და ფარული აგენტების ჩვენებებს. განმცხადებლის მოთხოვნის მიუხედავად, სასამართლოს არ გამოუკვლევია საკონტროლო შესყიდვის ვიდეო და აუდიო ჩანაწერები, ასევე, არ დაუკითხავს უშუალოდ სატელეფონო მოსმენაში ჩართული პირი.

(ბ) ევროპული სასამართლოს შეფასება¹⁵⁷

ბანიკოვას საქმეზე, ევროპულმა სასამართლომ ჩამოაყალიბა დღეისათვის დანაშაულის პროვოცირების შეფასებისას გამოყენებული ორეტაპიანი ტესტი. მატერიალური ტესტის ფარგლებში, პირველი საკითხი, რომელიც სტრასბურგმა შეისწავლა, იყო სახელმწიფოს წარმომადგენლების ჩარევის გარეშე დანაშაულის ჩადენის ალბათობა. იმისათვის, რომ გაერკვია, იყო თუ არა საგამომიებო მოქმედებები „არსებითად პასიური,“ სასამართლომ საჭიროდ მიიჩნია, შეემოწმებინა საგამომიებო ღონისძიებათა საფუძვლები და განმახორციელებელ პირთა ქმედებები. მისთვის მნიშვნელოვანი იყო, განესაზღვრა, არსებობდა თუ არა ობიექტური ეჭვი იმისა, რომ განმცხადებელს დაწყებული ჰქონდა დანაშაულებრივი საქმიანობა ან წინასწარგანწყობილი იყო დანაშაულის ჩასადენად. შესაბამისად, სტრასბურგმა შეამოწმა, შეიცავდა თუ არა საქმის მასალები საკმარის ინფორმაციას დანაშაულის ჩადენამდე განხორციელებული საგამომიებო მოქმედებების შესახებ.

ამ მიმართულებით, დადგენილი იყო, რომ განმცხადებლის პირველი კონტაქტი ფარულ აგენტთან შედგა უშუალოდ საკონტროლო შესყიდვამდე. ამ მომენტისათვის, სახელმწიფო ორგანოები უკვე ფლობდნენ ნარკოტიკების შეძენის შესახებ საუბრების ჩანაწერებს. შესაბამისად, სასამართლომ მიიჩნია, რომ ფარული აგენტი ჩაერთო უკვე მიმდინარე გარიგებაში და, ამდენად, იგი მხოლოდ „შეუერთდა“ დანაშაულებრივ ქმედებას. რაც შეეხება მეორე პირს, რომელიც, განმცხადებლის მითითებით, ასევე ფარული აგენტი იყო და, რომელმაც განახორციელა მასზე ზეწოლა არაკანონიერი

¹⁵⁷ იქვე, §§66-79.

ქმედების ჩასადენად, ევროპულმა სასამართლომ ვერ შეძლო აღნიშნულთან დაკავშირებით გადაწყვეტილების გამოტანა საქმის მასალებში შესაბამისი მტკიცებულებების არარსებობის გამო.

ამის შემდგომ, სტრასბურგი გადავიდა საპროცესო საკითხების შეფასებაზე - ჰქონდა თუ არა განმცხადებელს ეფექტიანი შესაძლებლობა, დაეყენებინა პროვოცირების საკითხი ეროვნული სამართალწარმოების ფარგლებში და როგორ განიხილეს ეროვნულმა სასამართლოებმა აღნიშნული შუამდგომლობა. ამ მიზნით, ეროვნულ სასამართლოს უნდა გადაედგა აუცილებელი ნაბიჯები სიმართლის დასადგენად, იმის გათვალისწინებით, რომ დანაშაულის პროვოცირების არარსებობის მტკიცების ტვირთი პროკურატურაზე იყო. შესაბამისად, მას უნდა შეესწავლა საგამომიებო მოქმედებებთან დაკავშირებული მასალები და გაერკვია მეორე სავარაუდო აგენტის მონაწილეობის საკითხი.

ევროპული სასამართლოს განმარტებით, ეროვნული სასამართლოს მიერ განმცხადებლის მიმწოდებელთან სატელეფონო საუბრის ჩანაწერის გადამწვეტ მტკიცებულებად მიჩნევა შეესაბამებოდა მე-6 მუხლის მოთხოვნებს. სტრასბურგისათვის ასევე მისაღები აღმოჩნდა ეროვნული სასამართლოს უარი დაცვის მხარისათვის საკონტროლო შესყიდვის ჩანაწერების გადაცემაზე, ვინაიდან განმცხადებლის მიერ ნარკოტიკული ნივთიერებების გაყიდვის ფაქტი არ იყო სადავო. ამასთან, ყურადღება გამახვილდა იმ ფაქტზე, რომ განმცხადებელს ჰქონდა რეალური შესაძლებლობა, ფარული აგენტის დაკითხვის დროს, დაესვა მისთვის კითხვები მეორე სავარაუდო აგენტთან დაკავშირებით და, შესაბამისად, განესაზღვრა მისი როლი საგამომიებო მოქმედებებში.

ყოველივე ამის გათვალისწინებით, ევროპულმა სასამართლომ განსაზღვრა, რომ განმცხადებლის მიერ დაყენებული დანაშაულის პროვოცირების საკითხი ეროვნულმა სასამართლოებმა სათანადოდ განიხილეს და, შესაბამისად, მათი დასკვნები დაეფუძნა საკმარისი მტკიცებულებების გონივრულ შეფასებას. აქედან გამომდინარე, საქმეზე მე-6 მუხლის დარღვევა არ დადგინდა.

4.4. ვესელოვი (Veselov) და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ¹⁵⁸

(ა) ფაქტობრივი გარემოებების მოკლე მიმოხილვა¹⁵⁹

1. ვესელოვი

პოლიციამ მიიღო ინფორმაცია კერძო პირისაგან (ე.წ. „X“), რომ ორი პირი (ე.წ. „რუსლანი“ და განმცხადებელი) ყიდდა ნარკოტიკულ ნივთიერებას - ჰაშიშს. ინფორმაციის მიღებისთანავე, პოლიციამ დაგეგმა საკონტროლო შესყიდვა X-ის

¹⁵⁸ იხ. სქ. 16.

¹⁵⁹ იქვე, §§5-41.

მონაწილეობით, რის შედეგადაც განმცხადებელი დააკავეს. პოლიციას არ დაუკავებია რუსლანი ან განმცხადებლის მიმწოდებელი იმ მიზეზით, რომ მათი ვინაობის დადგენა ვერ მოხერხდა.

განმცხადებლის განმარტებით, X იყო წარსულში ნასამართლელი, ნარკოტიკების მომხმარებელი და ასევე პოლიციის ინფორმატორი, რომელიც მანამდე სხვადასხვა საქმეში ფიგურირებდა, როგორც საკონტროლო შესყიდვების მონაწილე. ამის დამადასტურებლად, განმცხადებელმა წარადგინა განაჩენები ერთმანეთთან დაუკავშირებელ საქმეებზე, სადაც X, საკონტროლო შესყიდვების ფარგლებში, ნარკოტიკული ნივთიერებების მყიდველად ფიქსირდებოდა.

საქმის განხილვისას, სასამართლომ მოხსნა დაცვის შეკითხვები X-ის ნასამართლობასა და მის მიერ ნარკოტიკების მოხმარებასთან დაკავშირებით. სასამართლომ ასევე მტკიცებულებად არ მიიღო განაჩენები სხვა საქმეებზე, სადაც X მოქმედებდა, როგორც მყიდველი საკონტროლო შესყიდვისას. წარმოების ფარგლებში, არ დაკითხულა რუსლანიც, რომელსაც, განმცხადებლის მითითებით, მნიშვნელოვანი როლი ეკავა საკონტროლო შესყიდვისას.

განმცხადებელმა აღიარა დანაშაული, თუმცა მიუთითა პროვოცირების ფაქტზე. სასამართლომ მის მიმართ გამოიტანა გამამტყუნებელი განაჩენი, სადაც პირდაპირ არ შეუფასებია პროვოცირების საკითხი. განმცხადებელმა გაასაჩივრა გადაწყვეტილება, თუმცა წარუმატებლად. ზემდგომი ინსტანციის სასამართლოს ასევე არ უმსჯელია პროვოცირების შუამდგომლობაზე.

2. ზოლოტუხინი

კერძო პირმა (ე.წ. “Y”), რომელიც ნარკოტიკების მომხმარებელი იყო, პოლიციას გადასცა ინფორმაცია განმცხადებლის მიერ მისთვის ნარკოტიკული ნივთიერებების მიწოდების შესახებ. ინფორმაციის მიღებისთანავე, პოლიციამ დაგეგმა საკონტროლო შესყიდვა, რის შედეგადაც განმცხადებელი დააკავეს.

საქმის განხილვისას, განმცხადებელმა ნაწილობრივ აღიარა დანაშაული, თუმცა მიუთითა პროვოცირების ფაქტზე. მისი თქმით, იგი Y-ს წლების განმავლობაში იცნობდა და ამ უკანასკნელს მისი ვალი ჰქონდა. იგი მხოლოდ იმის გამო დათანხმდა ნარკოტიკული ნივთიერებების მიწოდებას, რომ, სანაცვლოდ, Y დაპირდა ვალის გასტუმრებას.

სასამართლოს წინაშე დაიკითხა როგორც Y, ისე საკონტროლო შესყიდვაში მონაწილე პოლიციის თანამშრომლები. დაკითხვისას, Y-მ დაადასტურა სხვა საკონტროლო შესყიდვებში მონაწილეობა და ასევე აღნიშნა, რომ მანამდე მას განმცხადებლისაგან სულ მცირე სამჯერ ჰქონდა ნარკოტიკები შეძენილი.

განმცხადებლის მიმართ დადგა გამამტყუნებელი განაჩენი, სადაც პირდაპირ არ იყო ნამსჯელი პროვოცირების შუამდგომლობაზე. პირველი ინსტანციის გადაწყვეტილება უცვლელად დატოვა ზემდგომმა სასამართლომაც ისე, რომ მას არ განუხილავს პროვოცირების საკითხი.

3. დრუჟინინი

Z-მ, რომელიც, სახელმწიფოს განმარტებით, კერძო პირი იყო, მიაწოდა პოლიციას ინფორმაცია განმცხადებლის მიერ ნარკოტიკული ნივთიერებების გასაღების ფაქტზე. ინფორმაციის მიღებისთანავე, პოლიციამ დაგეგმა საკონტროლო შესყიდვა მისი მონაწილეობით, რის შედეგადაც განმცხადებელი დააკავეს.

განმცხადებლის მიხედვით, იგი წლების განმავლობაში იცნობდა Z-ს და მხოლოდ თანაგრძნობის გამო დათანხმდა მას, დახმარებოდა ნარკოტიკული ნივთიერებების შეძენაში, რადგან ეს უკანასკნელი განიცდიდა აბსტინენციის მძიმე სიმპტომებს და სუიციდის ზღვარზე იყო.

საქმის განხილვისას, განმცხადებელმა აღიარა დანაშაული, თუმცა მიუთითა პროვოცირების ფაქტზე. სასამართლოს წინაშე დაიკითხა Z და საკონტროლო შესყიდვაში მონაწილე პოლიციის თანამშრომლები. განმცხადებლის მიმართ დადგა გამამტყუნებელი განაჩენი, რომელიც მან გაასაჩივრა ზემდგომ ინსტანციაში. საჩივარი და მასში ასახული შუამდგომლობა პროვოცირების შესახებ არ დაკმაყოფილდა.

(ბ) ევროპული სასამართლოს შეფასება¹⁶⁰

მსჯელობის დასაწყისში, ევროპულმა სასამართლომ წარმოადგინა პრაქტიკაში დამკვიდრებული პრინციპები დანაშაულის პროვოცირების საკითხთან დაკავშირებით და განსაკუთრებული ყურადღება გაამახვილა ინფორმატორის მონაწილეობისას პროვოცირების მაღალ რისკზე. ამ მიმართულებით, სტრასბურგის განცხადებით, გადაწყვეტი იყო, განსაზღვრა იმისა, მზადდებოდა თუ არა კონკრეტული განმცხადებლის მიერ დანაშაულებრივი ქმედება მაშინ, როდესაც წყარომ პოლიციასთან თანამშრომლობა დაიწყო.

სანამ ინდივიდუალურ ფაქტობრივ გარემოებებს შეაფასებდა, სასამართლომ მიუთითა სამივე განმცხადებელთან მიმართებით რელევანტურ ზოგად დასკვნებზე. ყველა მათგანი აღნიშნავდა, რომ საკონტროლო შესყიდვები ჩატარდა არაკანონიერად და მათში მონაწილეობდნენ არა კერძო პირები, არამედ პოლიციის ინფორმატორები. შესაბამისად, სტრასბურგის განმარტებით, სამივე განმცხადებლის შემთხვევაში, ამოსავალი იყო საკონტროლო შესყიდვის განხორციელების გზა.

¹⁶⁰ იქვე, §§88-128.

1. ვესელოვი

ევროპული სასამართლოსათვის საკმარისი აღმოჩნდა განმცხადებლის მიერ წარდგენილი განაჩენები დამადასტურებლად იმისა, რომ X ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში თანამშრომლობდა პოლიციასთან. აღნიშნულიდან გამომდინარე, სტრასბურგმა გამიჯნა საქმე ისეთი შემთხვევებისაგან, სადაც დაწყებული დანაშაულებრივი ქმედების შესახებ პოლიციას ინფორმაციას აწვდიდა კერძო პირი.¹⁶¹

ევროპული სასამართლოს განმარტებით, მნიშვნელოვანია, მკაფიოდ დარეგულირდეს ინფორმატორების წყაროდ გამოყენებისა და მათი ფარულ ოპერაციებში ჩართვის საფუძვლები თუ ფარგლები. ამ პირთა როლი უნდა იყოს მკაცრად პასიური, რათა გამოირიცხოს დანაშაულის პროვოცირება, რაც განსაკუთრებით რთულია, როდესაც ისინი საკონტროლო შესყიდვაში მონაწილეობენ.¹⁶² ასეთი საკონტროლო შესყიდვა საჭიროებს მყარ დასაბუთებას, სათანადო ავტორიზებასა და დოკუმენტირებას, რათა შესაძლებელი იყოს მონაწილეთა ქმედებების შესწავლა.

სტრასბურგმა შეაფასა ეროვნული კანონმდებლობაც და მიიჩნია, რომ იგი არ აკმაყოფილებდა მე-6 მუხლით დადგენილ სტანდარტს. საკონტროლო შესყიდვები ავტორიზებული იყო მარტივი ადმინისტრაციული გადაწყვეტილებით, რომელიც არ შეიცავდა სათანადო ინფორმაციას დაგეგმილი საკონტროლო შესყიდვის საფუძველსა თუ მიზნებზე. გარდა ამისა, ოპერაცია არ ექვემდებარებოდა სასამართლო თუ სხვა ტიპის ზედამხედველობას და მთლიანად ოპერატიულ-სამმეზრო ორგანოთა კომპეტენციის ქვეშ ხვდებოდა, რაც ეწინააღმდეგებოდა კონვენციის მიზნებს.

სტრასბურგმა აღნიშნა, რომ პოლიციამ ისე დაგეგმა საკონტროლო შესყიდვა, რომ არ ჰქონია მცდელობა, გადაემოწმებინა X-ის მიერ მიწოდებული ინფორმაცია ან სხვა გზით გამოეკვლია განმცხადებლის შესაძლო დანაშაულებრივი საქმიანობა. შესაბამისად, მოცემულ შემთხვევაში, ევროპული სასამართლოს განმარტებით, სახელმწიფომ არასამართლიანად ისარგებლა საპროცესო გარანტიების არარსებობით. ამ მიზეზით, იგი განსხვავდებოდა *ბანიკოვას* საქმისაგან, სადაც საკონტროლო შესყიდვას წინ უძღოდა რიგი საგამოძიებო მოქმედებები, მათ შორის, სასამართლოს მიერ ავტორიზებული სატელეფონო მოსმენა.

ევროპულმა სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა ეროვნული წარმოების ფარგლებში რუსლანის არდაკითხვის ფაქტზეც, რის გამოც, სტრასბურგის შეფასებით, ეროვნულ განხილვას აკლდა პროვოცირების საკითხისათვის შესაძლო გადამწყვეტი ელემენტი. ანალოგიურად, მნიშვნელოვანი იყო, რომ საკონტროლო შესყიდვის მიმდინარეობა არ იქნა ჩაწერილი, რასაც მაღალი მტკიცებულების ძალა ექნებოდა განმცხადებლის

¹⁶¹ იხ. მაგ., *შენონისა* და *მილინიენეს* საქმეები, სადაც პოლიცია მოქმედებდა მასზე დაკისრებული ვალდებულების ფარგლებში და ამოწმებდა უკვე დაწყებული დანაშაულის შესახებ ინფორმაციას.

¹⁶² იხ. ასევე, *ხუდობინი*, §134.

წინასწარი განწყობის განსაზღვრისათვის. ამდენად, საკონტროლო შესყიდვის დაგეგმვისა და განხორციელების გზა სტრასბურგმა მიიჩნია არასათანადოდ და დაასკვნა, რომ დანაშაულის პროვოცირებას ნამდვილად ჰქონდა ადგილი, რის შესახებაც ეროვნულმა სასამართლოებმა სათანადოდ არ იმსჯელეს. ამ გარემოებათა ერთობლიობის გათვალისწინებით, ვესელოვის მიმართ დადგინდა მე-6 მუხლის დარღვევა.

2. ზოლოტუხინი

ზოლოტუხინის, ისევე, როგორც ვესელოვის, შემთხვევაში, საკონტროლო შესყიდვა ინფორმატორის მიერ მიწოდებული ინფორმაციის საფუძველზე განხორციელდა. შესაბამისად, ევროპულმა სასამართლომ მასზე იმავე სტანდარტის მიხედვით იმსჯელა. განსხვავებით ვესელოვისაგან, სტრასბურგმა დაუშვა შესაძლებლობა იმისა, რომ პოლიციას ჰქონდა განმცხადებლის დანაშაულებრივ საქმიანობაში ეჭვის შეტანის საფუძველი, თუმცა, საქმის მასალებიდან გამომდინარე, მიიჩნია, რომ საკონტროლო შესყიდვა დაიგეგმა ინფორმაციის გადამოწმებისა და სხვა საგამოძიებო მოქმედების გამოყენების გარეშე.

სათანადო ეროვნული რეგულაციებისა და შემოწმებისათვის აუცილებელი დოკუმენტაციის არარსებობის, აგრეთვე, ინფორმატორის მონაწილეობის გათვალისწინებით, სტრასბურგმა არ გამოიციხა დანაშაულის პროვოცირების შესაძლებლობა. ამის გათვალისწინებით, მისთვის მიუღებელი აღმოჩნდა ეროვნული სასამართლოს მიერ პროვოცირების შუამდგომლობის, მათ შორის, საგამოძიებო მოქმედებათა საფუძვლებისა და შესაძლო წაქეზების ინტენსივობის, განუხილველობა. ამ მიზეზებიდან გამომდინარე, ევროპულმა სასამართლომ ზოლოტუხინის მიმართ მე-6 მუხლის დარღვევა დაადგინა.

3. დრუჟინინი

დანარჩენი ორი განმცხადებლისაგან განსხვავებით, დრუჟინინის საქმეზე ვერ დადასტურდა ინფორმატორის მონაწილეობა. ამ ფაქტის გათვალისწინებით, ევროპულმა სასამართლომ შეაფასა საკონტროლო შესყიდვის დაგეგმვა-განხორციელების პროცედურა და მიიჩნია, რომ პოლიციას არ ჰქონდა განმცხადებელზე ეჭვის მიტანის სათანადო საფუძველი. სტრასბურგმა აღნიშნა, რომ საკონტროლო შესყიდვა რეალურად მხოლოდ კერძო პირის განცხადებებზე დაყრდნობით დაიგეგმა და პოლიციამ ვერ შეძლო დაემტკიცებინა განმცხადებლის დანაშაულებრივი განზრახვა. ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნული პირდაპირ დაუკავშირა ეროვნული სამართლებრივი ჩარჩოების, საჭირო დაცვის გარანტიების არარსებობას და განსაზღვრა, რომ სწორედ ხარვეზიანი რეგულირება ქმნიდა პოლიციის თვითნებობის მაღალ რისკს.

სტრასბურგმა ასევე შეაფასა ეროვნული სასამართლოებს მიერ საქმის განხილვის წესი და მიიჩნია, რომ მათ არ გადადგეს აუცილებელი ნაბიჯები დანაშაულის პროვოცირების საკითხის გადასაწყვეტად, მიუხედავად იმისა, რომ ამგვარი ვალდებულება ეკისრებოდათ კონვენციიდან გამომდინარე. შესაბამისად, დრუჟინინის მიმართაც დადგინდა მე-6 მუხლის დარღვევა.

5. დასკვნა

ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის ანალიზი ცხადყოფს, რომ სტრასბურგი ერთმნიშვნელოვნად დაუშვებლად მიიჩნევს დანაშაულის პროვოცირების შედეგად მოპოვებული მტკიცებულების ეროვნულ სამართალწარმოებაში გამოყენებას. სპეციალური საგამოძიებო მეთოდების საჭიროება ორგანიზებულ დანაშაულთან ბრძოლის კონტექსტში აღიარებულია, თუმცა, მე-6 მუხლის დაცვის მიზნებისათვის, მნიშვნელოვანია ამგვარი ქმედებების სათანადო სამართლებრივ ჩარჩოებში მოქცევა და ეროვნული სასამართლოების მიერ საკითხის შესაბამისი სტანდარტის მიხედვით განხილვა.

ევროპული სასამართლო დანაშაულის პროვოცირებად აფასებს ნებისმიერ ისეთ შემთხვევას, სადაც სახელმწიფოს წარმომადგენლები სცდებიან არსებითად პასიური გამოძიების ფარგლებს და ახდენენ ისეთ გავლენას, რომლის გარეშეც დანაშაული არ იქნებოდა ჩადენილი. ამგვარი ქმედება, თავის მხრივ, მიზნად ისახავს დანაშაულის დამადასტურებელი მტკიცებულებების მოპოვებასა და სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყებას.

დანაშაულის პროვოცირებისა და, შესაბამისად, მე-6 მუხლის დარღვევის დადგენის მიზნით, სტრასბურგი მიმართავს ორეტაპიან ტესტს, რომლის ფარგლებშიც იკვლევს მატერიალურ და საპროცესო ასპექტებს. პირველი მათგანი გულისხმობს შეფასებას იმისა, თუ რამდენად მოქმედებდა სახელმწიფო „არსებითად პასიურად“ გამოძიებისას, რაც, თავისთავად, სხვადასხვა გარემოებათა შესწავლას მოიცავს. ამ მიმართულებით, სასამართლოსათვის მნიშვნელოვანია, განსაზღვროს, იყო თუ არა პირი წინასწარგანწყობილი დანაშაულის მიმართ ან დანაშაულის ჩადენის ინიციატორი, არსებობდა თუ არა გამოძიების დაწყების სათანადო სამართლებრივი საფუძვლები, ასევე, განხორციელდა თუ არა პირის მიმართ ისეთი ზეწოლა, რამაც განაპირობა მისი მხრიდან დანაშაულის ჩადენა.

მატერიალური ტესტის მიზნებისათვის, სტრასბურგი განსაკუთრებული სიმკაცრით აფასებს საგამოძიებო ღონისძიებების ავტორიზების, განხორციელებისა და ზედამხედველობის ეროვნული კანონმდებლობით განსაზღვრულ წესებს. სასამართლო მოითხოვს, არსებობდეს მკაფიო და განჭვრეტადი რეგულაცია ყველა ამ ასპექტთან დაკავშირებით. უპირველესად, მნიშვნელოვანია, ეროვნული კანონმდებლობა ითვალისწინებდეს სპეციალური საგამოძიებო მეთოდების

გამოყენების დასაბუთების აუცილებლობას. ამასთან, ეს ღონისძიებები უნდა ექვემდებარებოდეს უწყვეტ კონტროლს სასამართლოს ან, რიგ შემთხვევებში, გამონაკლისის სახით, სხვა ორგანოსა თუ თანამდებობის პირის მხრიდან.

საპროცესო ტესტის ფარგლებში, ევროპული სასამართლო ამოწმებს ეროვნული სასამართლოს მიერ საკითხის განხილვის წესს. სტრასბურგი არ მიუთითებს კონკრეტულ რეგულაციაზე - მისთვის გადამწყვეტია, სამართალწარმოება იყოს შეჯიბრებითი, ყოველმხრივი და ამომწურავი პროვოცირების საკითხთან დაკავშირებით, თუმცა მხოლოდ ზოგადი გარანტიების უზრუნველყოფა დანაშაულის პროვოცირების შუამდგომლობის განხილვისას საკმარისი არ არის.

მე-6 მუხლის მიზნებისათვის, მნიშვნელოვანია, ეროვნულ სამართალწარმოებაში, პირს ჰქონდეს ეფექტიანი შესაძლებლობა, დააყენოს პროვოცირების საკითხი. მისთვის ხელმისაწვდომი უნდა იყოს პროვოცირების შუამდგომლობისათვის რელევანტური ნებისმიერი მტკიცებულება, რომელიც შეჯიბრებითობისა და თანასწორობის პრინციპების მიხედვით იქნება გამოკვლეული. საჯარო ინტერესი ვერ გაამართლებს დაცვის მხარისათვის ისეთი მტკიცებულების გადაცემაზე უარს, რომელიც შესაძლოა ბრალეულობის დადგენისათვის განმსაზღვრელი აღმოჩნდეს.

სტრასბურგი მოითხოვს, ეროვნულმა სასამართლომ შეაფასოს საგამომიებო მოქმედებების საფუძვლები, მათი ჩატარების აუცილებლობა, დანაშაულში სახელმწიფოს წარმომადგენელთა ჩართულობა და პირზე განხორციელებული ზეწოლის ინტენსივობა. მნიშვნელოვანია, რომ ამ მოვალეობისაგან სასამართლოს არ ათავისუფლებს ბრალდებულის მიერ დანაშაულის აღიარების ფაქტიც. პროვოცირების დადგენის შემთხვევაში, ამ გზით მოპოვებული მტკიცებულებები უნდა გამოირიცხოს ეროვნული სამართალწარმოებიდან ან დადგეს სხვა ანალოგიური შედეგი.

ამდენად, დანაშაულის პროვოცირების საქმეები ერთ-ერთი იმ გამონაკლისთაგანია, სადაც ევროპული სასამართლო იკვლევს ეროვნული სამართალწარმოების ფარგლებში დადგენილი ფაქტების სისწორეს. აღნიშნული გამომდინარეობს დანაშაულის პროვოცირებისაგან დაცვის აბსოლუტური ხასიათიდან, რაც, თავის მხრივ, მე-6 მუხლით განმტკიცებული სამართლიანი სასამართლოს უფლების განუყოფელი ნაწილია.

მის: მარჯანიშვილის ქ. №5
0102, თბილისი, საქართველო
ტელ.: (+995 32) 2 20 60 80
ელ-ფოსტა: office@alfg.ge